

UNIVERZITA PALACKÉHO

V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra bohemistiky

**Biblická jména v textech
Julia Zeyera**

Bible names in the works of Julius
Zeyer

bakalářská diplomová práce

Lýdie Vlčková
Česká filologie

Vedoucí bakalářské práce:
doc. PhDr. Karel Komárek, Ph.D.

Olomouc
2019

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní všechny použité zdroje a literaturu.

V Olomouci dne .....

Ráda bych na tomto místě poděkovala především doc. PhDr. Karlu Komárkovi, Ph.D. za trpělivost při vedení mé práce a mnoho cenných připomínek. Můj velký dík patří také PhDr. Lence Uličné, Ph.D. za vstřícnost při všech konzultacích a pomoc s vyhledáváním odborné literatury.

Obsah

ÚVOD.....	7
1. Bible Zeyerovy doby	9
2. Jména v textech Julia Zeyera.....	11
3. Báje Šošany.....	13
3.1. Antroponyma.....	14
3.1.1. Šošana	14
3.1.2. Ben-Jehuda	16
4. Sulamit	18
4.1. Antroponyma.....	19
4.1.1. Sulamit.....	20
4.1.2. Levóna.....	21
4.1.3. Benaja	23
4.1.4. Batšéva	24
4.1.5. Lilitha.....	25
4.1.6. Baltis	27
4.1.7. Šalomón	28
4.2. Toponyma	29
4.2.1. Thersa	30
5. Zahrada mariánská	32
5.1. Antroponyma.....	33
5.1.1. Maria.....	35
5.1.2. Maria Magdaléna	36
5.1.3. Jidáš Iškariotský	38
5.1.4. Jesse/Izai	40
5.1.5. Diviš Areopagita	41

5.1.6. Emromo	42
5.2. Toponyma	43
5.2.1. Emaus	44
5.2.2. Mizraim.....	45
ZÁVĚR	48
SEZNAM ZKRATEK	53
Zkratky biblických překladů.....	53
Zkratky biblických knih.....	53
JMENNÝ REJSTŘÍK	54
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	57

ÚVOD

Biblické motivy jsou v Zeyerově díle velmi časté, a s tím souvisí také velké množství biblických jmen, které se v něm objevuje. V porovnání s biblí mají však tato jména v Zeyerových textech určitá specifika. Jejich forma i význam jsou v některých případech podřízeny volbě tématu či žánru literárního textu, můžeme proto pozorovat kolísání mezi zněními jmen v biblích, v mluvené komunikaci a také původními podobami, v případě jmen původem hebrejských. Cílem této práce je z perspektivy literární onomastiky nahlédnout, jakým způsobem Zeyer ve svém díle pracuje s biblickými jmény, jak volí mezi jednotlivými podobami jmen a zda využívá také jejich významu k rozšíření sémantiky svých textů. Téma biblických jmen v textech Julia Zeyera nebylo zatím soustavněji zpracováno, proto může být tato práce přínosem i k hlubšímu porozumění Zeyerovu dílu.

O biblických jménech bylo řečeno mnoho, nejdůležitějšími pracemi jsou však v českém prostředí především *Výkladový slovník biblických jmen* Jana Hellera (Vyšehrad, 2003) a *Biblický slovník* Adolfa Novotného (Kalich, 1935). Osobními jmény v českých biblích se zabývá Karel Komárek, například ve studii *Osobní jména v českých biblích* (Votobia, 2000), toponymy pak Robert Dittmann, nejrozsáhleji v knize *Místní jména v českých překladech Starého zákona* (Refugium Velehrad-Roma, 2009). Na poli literární onomastiky jsou významné přínosy statí Karla Hausenblase *Vlastní jména v umělecké literatuře* (Naše řeč, 1976), *Poetika jmen literárních postav* Jiřího Holého (ÚČL AV ČR, 1995) a *Jméno postavy v románu* Daniely Hodrové (Torst, 2001). Významné jsou také práce Miloslavy Knappové, například *Funkce vlastních jmen v literárních textech* (Onomastica a škola, 1992) a v posledních letech vydala shrnující práci *Literární onomastika* Žaneta Dvořáková (FF UK, 2017). O některých jménech postav

v Zeyerových dílech se krátce zmiňují jeho monografie – zejména Drahomíra Vlašínová ve studii *Julius Zeyer dramatik* (Istenis, 2003) a Jan Voborník v knize *Julius Zeyer* (Unie, 1907), nebo pramenné studie Pavla Pouchy *Orientální náměty v díle Julia Zeyera* (in *Světla východu*; Melantrich, 1958) či Vojtěcha Jiráta *Látkoslovná poznámka k Zeyerově Sulamit* (Časopis pro moderní filologii č. 2, 1936).

Snahou předkládané práce je tedy z perspektivy literární onomastiky poukázat na některá specifika jeho poetiky, kterým dosud nebylo věnováno tolik pozornosti. Cílem je postihnout Zeyerovy autorské zásahy do podoby zvolených jmen. Na vybraných antroponymech a toponymech ze tří Zeyerových děl – *Báji Šošany*, *Sulamit* a *Zahrady mariánské* budeme sledovat grafické, hláskové a morfologické adaptace, které Zeyer buď přímo tvoří, nebo přejímá z mimobiblických pramenů, a zmíníme také onymické funkce jednotlivých jmen. K tomuto účelu využíváme klasifikaci Miloslavy Knappové, která nejlépe vyhovuje zkoumanému textu. Znění jmen v Zeyerově díle porovnáváme s podobou hebrejskou – vokalizaci a překlad jmen čerpáme ze *Slovníku biblických jmen* Jana Hellera a porovnáváme se zněním v *Bibli české* z roku 1857 (dále ČES) a *Bibli svaté* z roku 1863 (dále KRAL). Zkoumaná jména čerpáme z prvních vydání děl – *Báje Šošany* (J. Otto, 1880), *Sulamit* (E. Valečka, 1885) a *Zahrada mariánská* (Unie, 1903), kde předpokládáme nejmenší vliv Zeyerem neschválených edičních úprav na jejich formální podobu.

1. Bible Zeyerovy doby

V 19. století existovaly dva dominantní překlady bible – Bible kralická (Bibli svatá), poprvé vydaná roku 1613, a Bible česká, navazující na Bibli svatováclavskou z roku 1677 a tzv. Císařskou bibli (1778–1780), zvláště ve vydání Františka Procházky z roku 1804. Bible kralická se opírá o původní jazyky bible (hebrejštinu, aramejštinu a řečtinu), zatímco Bible česká vychází z větší části z latinské Vulgáty. Oba překlady se během let navzájem ovlivňovaly, stále se ale v Zeyerově době navzájem lišily natolik, že k našemu porovnání postačí. Cílem srovnání s biblickým zněním je zjistit, kdy se Zeyer drží katolické tradice, která mu byla osobně bližší a kdy se obrací k Bibli kralické, například s cílem lépe vystihnout původní podobu jména postavy tam, kde má v úmyslu vyvolat dobovou, cizokrajnou atmosféru orientálního prostředí. Bible česká vyšla za Zeyerova života (1841–1901) několikrát, poprvé r. 1851. Tato tzv. konsistorní bible navazuje pouze s dílčími úpravami na Procházekovo vydání z r. 1804. Druhé vydání z roku 1857 je oproti konsistorní bibli pouze pravopisně upraveno toto vydání jsme zvolili i pro náš výzkum, protože předcházelo vydání všech tří zkoumaných děl (*Báje Šošany* – 1880, *Sulamit* – 1885 a *Zahrada mariánská* – 1903). Bible česká z let 1888–1889 má také pouze s drobnými změnami text z roku 1857. Zeyer se mohl setkat za svého života také s Bibli českou vydanou 1860–1864 (hlavní redaktor F. Desolda), která má za základ zejména vydání z r. 1851 a Písmo svaté 1862–1865. To vyšlo ovšem bez církevního schválení a výrazně se shoduje s textem Bible kralické a navazuje také na Procházekovo vydání z r. 1804.¹ Existovalo také Písmo svaté s dřevoryty Gustava Doré (1888–1894) vydané

---

¹ KOMÁREK, Karel. České katolické bible v 18. a 19. století aneb Dědictví svatováclavské. HOP. Historie - Otázky - Problémy Roč. 5, č. 2 (2013), s. 195-206

V. Štulcem a A. Lenzem a „Zlatá bible“ (1884–1894) vydaná K. Borovým, J. Drozdem a J. Kyselkou. Jak píše Merell, tyto bible „nemají zvláštního textového významu a jsou spíše representačními edicemi bible.“²

Bible kralická vyšla od Zeyerova narození mnohokrát, zvolili jsme proto jubilejní vydání s deuterokanonickými knihami z roku 1863. Znění jmen v Bibli kralické se sjednocovalo v dalších vydáních i během Zeyerova života, snažíme se proto při porovnávání uvádět i další jejich podoby, které se v dané bibli objevily, případně přihlížet také k novějším vydáním, které Zeyer mohl mít k dispozici při psaní jednotlivých děl.

---

² MERELL, Jan. Bible v českých zemích od nejstarších dob do současnosti. Praha: Česká katolická Charita, 1956, s. 59.

2. Jména v textech Julia Zeyera

Orientální kultury stály většinu života v centru Zeyerova zájmu. Při pobytu ve Francii se zřejmě poprvé setkal s židovským mysticismem a po návratu z Ruska, kde působil jako vychovatel, začal studovat hebrejštinu. Jak píše Sládek v dopise Janu Voborníkovi: „Místo počítání četl Zeyer řeckou mluvnicí. Naučil se řecky a latinsky, čte autory dokonale. (...) studoval hebrejštinu a arabsky. Hebrejsky čte dobře. Studoval Talmud a knihy kabalistické.“³ Pavel Poucha uvádí, že biblické či mimo-biblické židovské náměty jsou nejčastěji zastoupenými motivy Zeyerových „obnovených obrazů“.⁴ Kromě studia hebrejštiny je dokladem hlubšího Zeyerova zájmu o židovskou kulturu i jeho knihovna. Patřily do ní například knihy o babylonském talmudu, díla kabalistická či *Sippurim* Joachima Rosenauera.⁵ Zmíněné texty mají doložitelný vliv na podobu Zeyerovy tvorby i jmen postav a bude o něm pojednáno důkladněji u jednotlivých děl.

K analýze jsme vybrali jména ze tří děl, *Báji Šošany*, *Sulamit* a *Zahrady mariánské*. Jména hebrejského či nehebrejského, ovšem stále biblického původu nacházíme i v jiných jeho dílech (např. *Tři legendy o krucifixu*, *Na Sinaji*, *Sestra Paskalina*), ve třech vybraných textech však nacházíme největší množství formálních odlišností od biblických variant a Zeyer také využívá nejvíce jejich apelativní sémantiky.

Předpokládáme, že v *Bájích Šošany*, situovaných do židovského prostředí, nebo ve starozákonním prostředí *Sulamit* se bude objevovat více jmen v původnějších hebrejských podobách, které Zeyer mohl načerpat z Bible kralické. Naopak

---

³ KVAPIL, Josef Šofferle (ed.). *Sládek - Zeyer: vzájemná korespondence*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1957.

⁴ POUCHA, Pavel. Orientální náměty v díle Julia Zeyera. In: ZEYER, Julius. *Světla východu*. Praha: Svobodné slovo – Melantrich, 1958, s. 539.

⁵ Tamtéž, s. 593.

v *Zahradě mariánské*, zpracovávající tradičně katolický novozákonní motiv, by měl být vliv židovské starozákonní i mimo-křesťanské kultury menší a jména by měla svou formou odpovídat Bibli české vzhledem k Zeyerově návratu ke katolickému vyznání právě v posledních letech života, ⁶ do kterých spadá svým vznikem i *Zahrada mariánská*.

V rozboru budeme postupovat podle jednotlivých děl, která nejdříve krátce charakterizujeme a poté v podkapitolách rozebereme z hlediska onomastického. Pozornost budeme věnovat antroponymům a toponymům specifickým svou formou nebo funkcí v textu, ostatní zmíníme jen krátce. Pokud není uvedeno jinak, v rozboru jednotlivých děl citujeme vždy výše zmíněná první vydání, proto uvádíme místo celého bibliografického odkazu jen čísla stran.

---

⁶ VOBORNÍK, Jan. *Julius Zeyer*. Praha: Československá grafická unie a. s., 1936, s. 254.

3. Bájě Šošany

Sbírka obnovených obrazů *Bájě Šošany* (J. Otto, 1880) obsahuje povídky *Smrt Evy*, *Král Menkera* a *Tilottama*. Pro účely této práce čerpáme jména pouze z úvodní kapitoly, která objasňuje vznik *Bájí*. Povídka *Smrt Evy* zpracovává také téma biblické, Zeyer zde však používá ustálené české varianty biblických jmen, které nijak neupravuje oproti jejich podobám uvedeným ve zkoumaných biblích (*Eva*, *Ábel*, *Kain*, atp.) a nezaznamenali jsme u jmen ve *Smrti Evy* ani výrazné rozdíly mezi podobami v Bibli české a Bibli kralické. Zeyer nijak u těchto jmen nevyužívá jejich původního apelativního významu, ani je po formální stránce neupravuje, proto je v této práci pomíneme. Za povšimnutí však stojí v *Bájích Šošany* i Zeyerova práce se jmény nehebrejského původu, která dokládá, že Zeyer věnoval pozornost apelativní sémantice jmen svých postav a využíval je k rozšiřování významu textu. Příkladem může být egyptské jméno *Meri-t-ma* v *Králi Menkerovi* – „Ano, jsemť Meri-t-ma, jsemť tím, co jméno moje znamená, milující spravedlnost [...].“ (s. 52)

V úvodní kapitole je popsáno setkání básníka Valeria s židem Ben-Jehudou a jeho vnučkou Šošanou v bývalém frankfurtském ghettu. Dojem atmosféry židovského ghetta, jak ukazuje následující úryvek, umocňuje také popis židovských tradic slavení šabatu a čtení pesachové hagady či tradiční pozdrav „Napřesrok v Jeruzalémě“, společný židům v diaspoře po celém světě.

„Ráno druhého dne, když Valerius z domu vyšel, uviděl, že bydlí dva kroky od „Židovské ulice“, zbytku to starého frankfurtského ghetta. Valerius byl pošmurným a středověkým vzezřením té ulice překvapen; ty tmavé, kabonící se domy připomínaly mu dávno minulé ony doby, kde se za těmi šedými zdmi uštvaný, pronásledovaný, těžce zkoušený lid židovský

skrýval, s tvrdým neporušitelným démantem své víry v srdci, s mystickým výrazem orientu v oku. Mimoděk zpomněl si, jak asi nenáviděný ten lid v těch temných síních svůj „pesach“ slavil, když těžká vrata ghetta se zavřela, slibující synům Israele pokoj od pronásledovatelů... Jak útulně svítily as tenkrát stříbrné lampy sabbathu na kruh rodinný, když otec „Hagadu“ předčítal a v zraku všech posluchačů sen o ztracené vlasti se jevil, jak jiskřily se tenkrát as temné oči krasavic, tulících se k sobě jako holubice, když zpomínaly palem a granátů, balsamin a cedrů libánských... jak trásl se asi hlas otce rodiny, když zvolal: „Dnes ještě zde a napřesrok snad v Jerusalemě!“ (s. 9)

3.1. Antroponyma

Pojmenování postav v této kapitole je podřízeno záměrům obnovených obrazů, zpracovávajících orientální či jiná starověká témata. Židovský národ v diaspoře odjakživa obklopovala atmosféra neznáma a tajemna. Jména jsou zde cíleně volena tak, aby vyvolávala konotace po formální stránce svou hebrejsky znějící podobou, ale také původní apelativní sémantikou, na kterou Zeyer sám z části upozorňuje, z části ji však ponechává bez dalšího vysvětlení. V této kapitole budeme věnovat pozornost osobním jménům *Ben-Jehuda* i *Šošana*.

3.1.1. Šošana

Šošana, hebr. שושנה (Šošana), „lilie“. ČES: Susanna, KRAL: Zuzanna.

Dívka Šošana, se kterou se básník Valerius setkává ve Frankfurtu, je v úvodní kapitole představena jako vnučka Ben-Jehudy, krásná, tajemná židovka.

V bibli se jméno se objevuje ve 13. kapitole knihy Daniel, kde je součástí deuterokanonických dodatků. Novozákonní postava Zuzany je zmíněna i v Lukášově evangeliu (Lk 8,3), kde ovšem

označuje jinou postavu, navíc řeckou podobou jména. Dobová biblická podoba je v ČES *Susanna*, v KRAL *Zuzanna*. Obojí navazuje na latinskou verzi *Susanna*, v případě NZ na řecký tvar Σουσάνα (Súsanna). Zeyer naopak užívá znění v podstatě shodné s hebrejským. Inspirací pro volbu jména mu mohly být zmíněné biblické postavy, s formální podobou *Šošana* se mohl setkat při studiu hebrejštiny nebo četbou zmíněných mimobiblických spisů.

Autor záměrně pracuje s původním apelativním významem jména, který odpovídá vnější charakteristice postavy. Sám na něj ústy Ben-Jehudy upozorňuje:

„[...] Táhlo to moji Šošanu sem, jako vás, severany, tajné kouzlo na jih a k východu táhne. Moje Šošana není šťastna, ovdověla, když jí bylo šestnáct let. Pět let cestuje již po Asii a nyní zavítal jsem s ní do Evropy. Ubohá Šošana... Víte, Šošana znamená „lilie“. Ubohá, bledá moje lilie!“ Sotva že domluvil, pozvedla se portiéra a do síně vstoupila Šošana. Valerius vykřikl slabě překvapením, nikdy nebyl o podobné kráse snil!“ (s. 12)

Zeyer zde také aktualizuje původní symboliku lilie. Jde tu o významový posun – lilie, tradičně symbolizující čistotu a nevinnost (jako u starozákonní Zuzany), v případě Zeyerovy Šošany neodkazuje k jejím vlastnostem, ale ke vzhledu – bledost lilie znázorňuje také bledost nešťastné dívky. Podobná květině je však také svou krásou, jak je patrné z Valeriova popisu o několik odstavců dále: „Nikdy nebyla ženská bytost tak květině podobná jak Šošana, a nikdy nepřipomínaly oči více na slunce než její.“ (s. 13) Symbolika bílé barvy se často objevuje také v jiných Zeyerových dílech, v této práci se jí blíže věnujeme v podkapitole *Levóna*.

3.1.2. Ben-Jehuda

Ben-Jehuda, hebr. בֶּן־יְהוּדָה (Ben-Jehuda), „Syn Judy“.

Záhadný žid, děd Šošany, se kterým se setkává Valerius po příchodu do Frankfurtu.

Celé jméno *Ben-Jehuda* není z biblického kontextu přímo doloženo, objevují se však zvlášť obě jeho části. Jméno *Ben* („syn“) se podle Hellera objevuje samostatně pouze v 1Pa 15,18 ale je také součástí biblických jmen *Benjamín* („syn pravice“) nebo

Ben-chajil („syn síly“). *Jehuda*, v českých biblích adaptováno nejčastěji jako *Juda*, je frekventované rodné jméno jednoho z dvanácti synů Izraelových, později také celého kmene (např. Gn 29,35) a dalších biblických postav. Spojení *Ben-Jehuda* můžeme vzhledem k významu obou částí volněji překládat jako „syn Judy“ či přímo „žid“, srov. např. význam hebrejského יְהוּדִי (jehudi) – „žid“.

Podobně jako v případě Šošany zde jde v první řadě o umocnění cizokrajného původu obou postav. Jméno *Ben-Jehuda* lze také připodobnit k příjmení Čech. I to bylo většinou dáváno tam, kde nebylo zcela běžné být Čechem,⁷ nebo bylo žádoucí jinak zvýraznit původ jeho nositele,⁸ což také dokládá i výrok samotného

Ben-Jehudy: „Jméno moje jest Ben-Jehuda. Alespoň zde.“
(s. 11) Jména

Ben-Jehuda i *Šošana* mají ukazovat svou formou na židovský původ jejich nositelů. Podle typologie literárních jmen Miroslavy Knappové mají tedy funkci klasifikující, „určují postavu

---

⁷ KOMÁREK, Karel. *Vlastní jména v jazykovém systému a komunikaci*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012, s. 26.

⁸ K porovnání se nabízí jméno sionistického obrozence a shodou okolností i Zeyerova současníka Eliezera Ben-Jehudy (1857–1922).

z hlediska etnického, regionálního sociálního, náboženského chronologického“.⁹

V případě jména *Ben-Jehuda* jde zřejmě spíše o příjmení nebo příjmí, *Šošana* je jméno rodné. Obě postavy lze chápat jako literární typy, reprezentanty nežidovských představ o židech, často také propojených se znalostmi bible. Ben-Jehuda je přísný, záhadný, nepřístupný stařec, Šošana krásná, avšak neméně tajemná a nepřístupná. Ve Valeriovi oba vyvolávají biblické dojmy: „Povídejte mi o své vlasti,“ pravila Šošana, „vše jest mi zde cizí, nové, zajímavé“ ... Znova zachvěl se Valerius při zvuku jejího hlasu, cítil jakýsi biblický vzlet a biblickou sílu k zpěvu v duši, zdálo se mu, že duch starých proroků se nad ním vznášel, nabyt slov, jakých nebyl nikdy před tím užíval, myšlenky rojily se mu v hlavě jako hvězdy, posvátný hněv proti odvěkým nepřátelům zachvátil jej jako bouře...“ (s. 13) Ben-Jehuda také hned zpočátku upomíná Valeria na anděla Anpiela: „Nad hlavou vaší táhla náhodou nepřehledná řada ptáků jako sloup dýmu – a vy stal jste se mi osobou fantastickou. Liboval jsem si v myšlence, že jste Anpielem, oním andělem, který co ochránce ptákům vládne.“ (s. 10) Anděl Anpiel, ochránce ptáků, se objevuje především v kabalistických komentářích k Talmudu,¹⁰ nejde tedy o postavu přímo uvedenou v bibli, ovšem i přesto odkazuje k biblickému kontextu. Komponent *-el* nesoucí význam „Bůh“ je častým komponentem nejen jmen andělů (např. *Gabriel, Michael, Rafael*), ale také lidských postav uvedených v bibli (např. *Daniel, Samuel, Natanael*).

---

⁹ DVOŘÁKOVÁ, Žaneta. *Literární onomastika: Antroponyma*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2017, s. 102.

¹⁰ Angelology. In: *Jewish Encyclopaedia*. Volume 8. New York: Funk & Wagnalls Company, 1906. Dostupné z: <http://www.jewishencyclopedia.com/>

4. Sulamit

Drama *Sulamit* (1884) se odehrává v Izraeli, za doby biblického krále Šalomouna (zde jako *Šalomón*). Mladíka Benaju okouzlí pastýřka Levóna, která však miluje pyšného krále Šalomóna. Hospodin vyśle anděla Anpiela, aby jeho pýchu potrestal. Toho využije Benaja, který požádá Anpiela, aby mu umožnil vzít na sebe Šalomónovu podobu. Zatímco je král v lázni, Benaja se začne vydávat za krále Šalomóna, ošálí Šalomónovy poddané i sidonskou kněžnu Lilithu a skutečného krále Šalomóna označí za podvodníka. Nerozezná je ani Šalomónova matka Batšéva, která ovšem na smrtelném loži přizná, že měla syny dva, druhého však nechala zemřít v poušti. Jediný, kdo nakonec dokáže mezi oběma dvojníky rozsoudit je Levóna, kterou neoklamal Benajův vzhled. Když Benaja zjistí, že jej Levóna nechce, rozhodne se Šalomóna zabít, potom však sám vypije připravený jed. Nakonec Benaja smířený s osudem umírá a Šalomón se vrací na trůn.

Ústředním motivem dramatu je láska dvou milenců z biblické knihy *Píseň písní*. Zeyer v souladu s tradičním výkladem této knihy postavu milého ztotožnil s králem Šalomounem a jeho milou, v *Písni* označovanou pouze jako *Sulamit* (EKUM *Šulamítka*), pojmenoval Levóna. Dle Pouchy byla Zeyerovi kromě bible inspirací také dramatická adaptace *Šir haširim* od Ignáce J. Hanuše¹¹ a překlad orientalisty Rudolfa Dvořáka.¹² Tyto dva texty podle Pouchy výrazně ovlivnily podobu pasáží parafrázujících biblický text *Písně*. Zeyer v předmluvě uvádí jako další prameny také talmudickou pověst a kabalistické spisy.¹³ Z uvedené pověsti autor čerpá téma potrestání krále Šalomouna,

---

¹¹ HANUŠ, Ignác Jan. *Šir haširim aneb Píseň písní v domnělé a aesthetické její podobě staré*. Praha: Vlastním nákladem, 1869.

¹² DVOŘÁK, Rudolf. *Píseň písní*. Praha: J. Otto, [188-?]. Sborník světové poesie; č. 40.

¹³ ZEYER, Julius. *Sulamit: Dramatická báseň ve 3 jednáních*. Praha: E. Valečka, 1885, s. 2–8.

který je za modloslužbu svých žen na čtyřicet dní zbaven moci démonem, který na sebe vzal jeho podobu. Odtud Zeyer převzal také postavu sidonské kněžny, kterou však pojmenoval Lilitha. Jak ukazuje Poucha, významným zdrojem inspirace byl Zeyerovi také soubor židovských pověstí *Sippurim* („příběhy“) Joachima Rosenauera.¹⁴ V pověsti *Aschmadai* (*Sippurim*, sv. I) se objevuje postava mládence Benajahua, který mohl být inspirací pro postavu Benaji, a ve vyprávění *König Salomo, nach mehreren Midraschim* (*Sippurim*, sv. II) nacházíme motiv změny podoby jako způsobu trestu pro krále Šalomouna. Zeyer se o tomto prameni přímo nezmiňuje, ovšem například jeho současník Alois Jirásek se jím hojně inspiroval při psaní *Starých pověstí českých*. V době vydání *Sulamit* byly *Sippurim* pro české spisovatele dostupnou a zřejmě i atraktivní předlohou.¹⁵

4.1. Antroponyma

Drama *Sulamit* je dalším ze Zeyerových obnovených obrazů s biblickou tematikou. Volba formální podoby jmen je tu opět podřízena snaze evokovat orientální atmosféru, zasadit biblické dění do jeho původních kulis. Cílem však není zcela odpoutat téma od biblického odkazu, proto Zeyer stále záměrně volí biblická jména i pro vedlejší postavy (*Gamaliel*, *Lilitha*, *Baltis*). V následujících podkapitolách důkladněji popíšeme jména všech postav v *Sulamit*, vynecháme pouze jméno *Gamaliel*. Podoba *Gamaliel* je naprosto shodná se zněním ve zkoumaných překladech, ČES i KRAL. Roli zde snad může hrát původní apelativní význam hebr. *Gamaliel* – „Moje odměna je Bůh“, který

---

¹⁴ POUCHA, Pavel. Orientální náměty v díle Julia Zeyera. In: ZEYER, Julius. *Světla východu*. Praha: Svobodné slovo - Melantrich, 1958, s. 592.

¹⁵ ŠVÁBOVÁ, Jana, SCHULZ, Antonín, MIKULÁŠEK, Alexej. *Literatura s hvězdou Davidovou: slovníková příručka k dějinám česko-židovských a česko-židovsko-německých literárních vztahů 19. a 20. století*. díl II. Praha: Votobia, 2002, s. 216.

by mohl korespondovat s postavením Šalomónova služebníka, jenž si za svou službu nenárokuje mzdu, ovšem tato postava se v dramatu objevuje pouze okrajově a výklad jména nepředstavuje z lingvistického ani literárního hlediska vážnější problém.

4.1.1. Sulamit

Sulamit, hebr. שׁוּלַמִּית (Šulamit), „ze Šulému“, „pokojná“, „upokojující“.

ČES: Sulamitská, KRAL: Sulamitská,

Titul celého dramatu, zároveň také označení milé v biblické knize *Písni Písni*.

Bible se zmiňuje o Sulamit pouze v Pís 6,12 (KRAL) nebo 7,1 (ČES). ČES i KRAL uvádějí tvar *Sulamitská*, pojmenování je tedy chápáno jako přídomek označující původ – „ze Šulému“, tuto funkci odráží také tvar EKUM *Šulamítka*. Dle komentáře v JERUZ jméno není na jiných místech bible doloženo,¹⁶ podle Novotného lze však vzhledem k možnosti alternace *l* a *n* ztotožnit město Šúlem se Šúnemem, doloženým také z jiných biblických knih.¹⁷ Zeyer v souladu s tímto výkladem přisuzuje dívce původ z města Sulém: „Ne tobě platí hněv můj, však tvůj lid / a Sulém, městys tvůj, ať chvěje se!“ (s. 36) Zeyerův tvar *Sulamit* je mírně upravenou podobou jména *Sulamitha*, převzatého z Hanušovy *Šir haširim*. Působí jako podoba latinská, VUL má však na tomtéž místě tvar *Sunamit*, který ČES ani KRAL nepřejímá.

Název dramatu komentuje také Drahomíra Vlašínová: „Nabízí se tázání, proč dal Zeyer Šalomónově milostnici jméno Levóna a celé skladbě Sulamit, ačkoliv žádná postava tohoto jména v jeho skladbě nevystupuje ani se na ni neodkazuje. Patrně proto, že pro další epizody vížící se k Levóně neměl oporu v biblickém textu. Jménem chtěl naznačit, že je to postava zcela

---

¹⁶ komentář k verši Píseň písní 7,1 (JERUZ)

¹⁷ heslo Sulamitská. NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. Praha: Kalich, 1956.

smyšlená a vykonstruovaná a že jméno Sulamit zastřešuje jeho skladbu právě tím, že je to „ta, jež patří Šalomounovi“ – tedy jedna z jeho žen. Píseň písni ovlivnila celý styl Zeyerovy hry svou básnickou dikcí, slovní zásobou i využitím metaforických obrazů.“¹⁸ Tvar Sulamit lze skutečně vyložit také jako „ta, jež patří Šalomounovi“, nebo jako ženský protějšek jména Šalomoun.¹⁹ Název dramatu *Sulamit* zde tedy plní funkci asociační – má čtenáře uvádět do kontextu biblické *Písně písni*. V souladu s biblickými výklady však Zeyer chápe jméno pouze jako přídomek, který by mu k pojmenování postavy dramatu nestačil – pojmenoval tedy Sulamit *Levóna*.

Jméno *Sulamit*, chápané už jako rodné jméno, ovšem nacházíme například v dílech Zeyerova současníka Vrchlického, Svatopluka Čecha nebo ještě dříve u Josefa Gallaše (zemřel 1840).²⁰ Tento posun můžeme také pozorovat na hebrejském osobním jménu *Šulamit* (např. současná izraelská spisovatelka Šulamit Lapid).

4.1.2. Levóna

Levóna, hebr. לבונה (Levona), „kadidlo“, „bílá“. ČES: Lebna, KRAL: Lebna.

Postava Levóny je ztělesněním biblické Šulamítky z biblické *Písně písni*. I v Zeyerově dramatu jde o milou krále Šalomouna, o kterou zde však usiluje také mládenec Benaja.

Jméno *Levóna* se v bibli nachází, ovšem ne jako jméno postavy. V bibli existuje pouze jako toponymum, podle Novotného „Zastávka putování Izraelova z Egypta do zaslíbené země mezi

---

¹⁸ VLAŠÍNOVÁ, Drahomíra. *Julius Zeyer dramatik*. Brno: Istenis, 2004, s. 54.

¹⁹ komentář k verši Píseň písni 7,1 (ČSP)

²⁰ heslo Sulamit a heslo Sulamita. In: *Příruční slovník jazyka českého a databáze lexikálního archivu* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky [cit. 2019-03-24]. Dostupné z: <https://bara.ujc.cas.cz/psjc/>

pouští Sinai a Kádes [Nu 33,20n].“²¹ Přímo s vokalizací לבונה (Levona) se toto toponymum objevuje v hebrejském originále podle Hellera pouze v Sd 21,19. Na ostatních místech, kde je v KRAL tvar *Lebna*, jsou v hebrejštině samohlásky jako לבנה (Livna). Rozdíl mezi biblickými variantami ČES a KRAL *Lebna* a Zeyerovým *Levóna* podle hebrejštiny ukazuje, že jméno nečerpal ze žádné z obou českých biblí. Pokud by si Zeyer jméno vypůjčil z hebrejského znění verše Sd 21,19, došlo by k transonymizaci toponymum *Levona/Lebna* > dívčí jméno *Levóna*. V textu *Sulamit* však pro to nejsou žádné důvody a proto usuzujeme, že čerpal inspiraci z mimobiblických zdrojů.

Tomu také nasvědčuje Zeyerova práce s původním apelativním významem jména. *Levóna* je upřímná, čistá a krásná dívka, která miluje krále Šalomóna. Význam jména, „bílá“, koresponduje s charakteristikou postavy a jméno tedy plní funkci charakterizační. Funkci klasifikační, umožňující zařadit jméno z hlediska místa, času, národnosti atp. už plní jméno *Levóna* na rozdíl od *Šalomón* méně jednoznačně. Estetická funkce ji v tomto případě zastírá, bez kontextu celého dramatu nebo znalosti hebrejštiny budí ve čtenáři pouze neurčitě cizokrajný dojem.

Jméno *Levóna* („bílá“) je také dokladem Martenovy interpretace Zeyerových hrdinek jako protikladných archetypů (viz podkapitola *Lilitha*). V *Písni písní* je milá také označována jako lilie, přesto se přikláníme k názoru, že Zeyer do textu nepřevzal symboliku lilie či bílé jen kvůli tomuto biblickému podkladu. Jako argument se nabízí právě množství lilií a bílé barvy v jiných jeho dílech, která už biblický základ nemají.²² Srovnat můžeme kromě Šošany („lilie“) také s postavou *Liliany*

---

²¹ heslo *Lebna*. In: NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. Praha: Kalich, 1956.

²² O barvách v Zeyerově díle pojednává bakalářská práce Jakuba Wenzela, viz WENZEL, Jakub. *Orientalismus v tvorbě Julia Zeyera*. Olomouc, 2014. Bakalářská práce (Bc.). Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Jana Vrajová, Ph.D.

(*Tankredův omyl*, čas. 1891) nebo Blanky („bílá“) ve stejnojmenném dramatu (*Blanka*, čas. 1880).

4.1.3. Benaja

Benaja, hebr. בְּנֵיָהוּ / בְּנֵיָהוּ (Benajahu/Benajah), „Vystavěl Hospodin“. ČES: Banaja/Banea/Banajáš/Baneáš, KRAL: Benaiáš/Banajáš

Benaja, jedna z hlavních postav dramatu *Sulamit*, je ztracený syn Batšévy a dvojče krále Šalomóna. Je okouzlen prostou dívkou Levónou, která jej však nemiluje. Aby ji získal, s pomocí anděla Anpiela se za krále Šalomóna začne vydávat sám, přičemž skutečného krále označí za podvodníka a dá jej vsadit do vězení. Nikdo jeho lest neprohlédne kromě Levóny, která ho stále odmítá. Benaja se rozhodne Šalomóna usmrtit, nakonec však pochopí, že silou lásku Levóny nezíská, a sám vypije jed, kterým chtěl Šalomóna sprovodit ze světa.

Postava Benaji nemá biblický základ, Zeyer ji pouze biblicky pojmenoval. Jméno *Benajáš* je ve Starém zákoně poměrně frekventované. Postava toho jména se také objevuje přímo v době vlády krále Šalomouna, jak je patrné z 1Kr 2,29 (EKUM): „Králi Šalomounovi oznámili, že Jóab utekl ke stanu Hospodinovu, že je u oltáře. Proto Šalomoun poslal Benajáše, syna Jójadova, s rozkazem: Jdi a skol ho!“ Přestože Zeyer v předmluvě uvádí, že si postavu Benaji vymyslel,²³ podle Pouchy mu inspirací mohla být postava Benajahua z Rosenauerovy pověsti *Aschmadai* ze sbírky *Sippurim*.²⁴ Nelze to přímo vyvrátit, ale je také možné, že byla Zeyerovi předlohou pouze postava Benajáše z biblické 1. knihy Královské.

---

²³ ZEYER, Julius. *Sulamit: Dramatická báseň ve 3 jednáních*. Praha: E. Valečka, 1885, s. 5.

²⁴ POUCHA, Pavel. Orientální náměty v díle Julia Zeyera. In: ZEYER, Julius. *Světla východu*. Praha: Svobodné slovo - Melantrich, 1958, s. 592.

Po formální stránce se tvary *Benaja* a *Benajahu* liší podobou jahvistického komponentu, transkribovaného jako *-jahu* nebo *-jah*, v KRAL adaptovaného jednotně jako *-iáš* nebo *-jáš*. Obě varianty sufixu, *-jahu* i *-jah*, jsou vyjádřením téhož Božího jména a neliší se významem. Hebrejské jméno *Benajahu* může mít tedy i variantu *Benajah*. KRAL má proto všude *Benaiáš/Banajáš* na rozdíl od ČES, která po vzoru VUL přepisuje jméno různě. Varianta *Benajah* má ve výslovnosti i v cizojazyčných překladech tendenci ztrácet koncové *-h*, viz *Benaja* v Lutherově německém překladu (1545), a *Benaïa* ve francouzském Perret-Gentilově (1861). Varianta *Benaja*, kterou používá Zeyer, odpovídá tedy výslovnosti hebrejského *Benajah* a je také blíže původnímu znění jména než české adaptace *Benajáš* či *Banajáš*.

4.1.4. Batšéva

Batšéva, hebr. בַּת־שֵׁבַע (Bat-Ševa), „Dcera plnosti“. ČES: Betsabé,
KRAL: Betsabé

V *Sulamit* představuje Batšéva Šalomónovu matku, jméno i postava jsou přejaty z bible (např. 1Kr 2,19).

Návrat k původnější formě *Batšéva* je motivovaný snahou o autentickou dobovou atmosféru díla. Forma *Batšéva* se od staršího *Betsabé* a novějšího *Batšeba* liší zejména přepisem hlásky ב (bet). Ta může značit hlásku *v* i *b*, záleží pouze na přítomnosti punktace (בּ/ב). Jména přepisovaná s *b* je možné ze synchronního hlediska považovat za typičtější pro západní křesťanskou tradici, jména s *v* zase pro tradici judaismu, srov. také např. křesťanské *Rebeka* – židovské *Rivka*, nebo *Abraham* – *Avraham*. Zápis *Batšéva* s délkou na *é* mohl Zeyer zvolit čistě z estetických důvodů, je tu však podobnost i s francouzským zápisem *Bat-Schéba*. Ve francouzské variantě nejde sice o délku (čárka značí přízvuk), ale Zeyer francouzsky četl a inspiroval se francouzskými texty také v mnoha dalších

dílech, jak dokládá mimo jiné i monografie Terezy Riedlbauchové.²⁵

4.1.5. Lilitha

Lilitha, hebr. לילית (Lilit), „Lilith“ ČES: noční přeluda, KRAL: noční přeluda.

Sidonská kněžna, která ze ziskuchtivosti usiluje o Šalomónovu přízeň, sokyně Levóny. Jméno se v původním hebrejském textu bible objevuje pouze v Izajáši 34,14.

Ve srovnávaných českých biblích je na těchto místech překlad „noční přeluda“: „A potkávati se budou lesní obludy s divými muži, a chlupáč křičeti bude jeden k druhému: tam se uloží noční přeluda, a nalezne odpočínutí sobě.“ (ČES). Zeyer však i přesto v předmluvě k *Sulamit* výslovně uvádí jako důvod pro volbu tohoto jména jeho přítomnost v bibli: „Z talmudského podání vzal jsem sidonskou kněžnu, která se u mne Lilithou nazývá. Jest to jméno fénického božstva, jakož i ono její důvěrnice, Baltis. Obě jména byla u židů známa a nacházejí se v bibli.“²⁶ Heller jméno ve Výkladovém slovníku neuvádí a u Novotného jde o pouze o překlad apelativa „přeluda“, PSJČ ani SSJČ ho také nezmiňují. Přestože se však v překladu ČES Iz 34,14 jméno *Lilith* nenachází přímo, upozorňuje na ni komentář k tomuto verši: „hebr. Lilith, t. j. noční strašidlo podoby ženské; a však se tím toliko hrozné zpuštění země vypodobňuje, v níž krom divokých potvor ničeho se nenalezá.“ Předpokládáme, že je to právě tato pasáž, kterou Zeyer dokládá své tvrzení. Lilith má své místo i v Babylonském talmudu, který byl součástí Zeyerovy knihovny, objevuje se v knize *Zohar*, kterou uvádí jako jeden z pramenů *Sulamit*, a je také součástí jiných orientálních

---

²⁵ RIEDLBAUCHOVÁ, Tereza. *Julius Zeyer a jeho vztah k francouzské kultuře*. Červený kostelec: Pavel Mervart, 2010.

²⁶ ZEYER, Julius. *Sulamit: Dramatická báseň ve 3 jednáních*. Praha: E. Valečka, 1885, s. 4.

náboženství. Zeyer tuto postavu tedy z bible pravděpodobně nečerpá, ale odkazuje k jejímu výskytu v bibli stejně jako v případě Baltis proto, aby je pro čtenáře zasadil do biblického kontextu dramatu.

Jméno nežidovského původu pro postavu sidonské kněžny ukazuje na její nehebrejský původ, má tedy v textu funkci klasifikující. Je však také možné, že Zeyer myslel i na jeho spojitost s postavou Lilith v orientálním folklóru a v takovém případě by šlo také o funkci asociační. V židovské tradici je Lilith první Adamova žena, která se mu však vzepřela. Reetymologizací vlivem podobnosti s kořenem hebrejského *lajla* („noc“) se Lilith stala nočním démonem, který se v podobě krásné ženy zjevuje ve spánku mužům a krade novorozeňata.²⁷ V Zeyerově dramatu se setkáváme s Lilith rovněž jako s postavou zápornou, je tu tedy možnost chápat ji jako protiklad k Levóně, která svým apelativním významem evokuje barvu bílou, zatímco Lilith je spojována s nocí a tedy černou. Tímto způsobem interpretuje obě postavy i Miloš Marten: „Není-li bohyní nebo sybillou – nadpřirozenou stilisací, jako Libuše a Vlasta – je žena v díle Zeyerově vždy variací jednoho ze dvou architypů, jejichž představitelkami jsou v *Plojharovi* Caterina a paní Dragopulová, mezi imaginárními postavami Jolanta a Thorgjerda v *Románu o věrném přátelství*, Levóna a Lilitha v *Sulamitě*.“²⁸

---

²⁷ heslo Lilith. In: *Jewish Encyclopaedia*. Volume 8. New York: Funk & Wagnalls Company, 1906. Dostupné z: <http://www.jewishencyclopedia.com/>

²⁸ MARTEN, Miloš. *Akkord*. Mácha – Zeyer – Březina: Essaie. Praha: B. Kočí, 1916, s. 54.

4.1.6. Baltis

Baltis, hebr. בַּלְתִּי (Baalat) „Baalat“ „paní“. ČES: Baalath/Balaath, KRAL: Baalat.

V *Sulamit* je Baltis služebná kněžny Lilithy.

Ve starověké mytologii je *Baltis* řeckou variantou fénického jména bohyně Aštoret.²⁹ Ta je skutečně v bibli zmiňovaná mnohokrát (Gn 14,5; 1S 31,10; Sd 2,13 aj.), ovšem nikdy pod jménem *Baltis*.

Samotné jméno *Baltis* zřejmě vzniklo z hebrejského *Baalat*, ženské varianty jména boha Baala. Biblické odkazy k bohyni Baalat nacházíme pouze nepřímo. Novotný píše, že v bibli jde o „neznámé město v původním území Danovu někde poblíž Gázer [Joz 19,44], které opevnil Šalomoun [1Kr 9,18; 2Pa 8,6].“³⁰ V 1Kr 11,3 je zmíněno, že Šalomoun začal sloužit cizím božstvům, mohl tedy také pojmenovat město po pohanské bohyni *Baalat*. Zeyer potom mohl mít na mysli toto jméno. Varianta jména *Baltis* obecně není příliš používaná (encyklopedie uvádějí *Baalat* či *Baala*) a v ČES ani KRAL se neuvádí, ovšem objevuje se v *Ottově slovníku naučném* v hesle Baal.³¹ Toto heslo také psal Rudolf Dvořák, je tedy velmi pravděpodobné, že se s ním Zeyer při tvorbě *Sulamit* radil kromě pasáží z *Písně písní* také ohledně jmen postav. Jméno *Baltis* má však v textu na rozdíl od *Lilithy* nebo *Levóny* pouze funkci asociační, odkazuje k neizraelskému původu Lilithiny služebné.

---

²⁹ Heslo Baalat. In: *Encyclopædia Britannica* [online]. Encyclopædia Britannica, inc. [cit. 2019-04-03]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/>

³⁰ heslo Baalat. In: NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. Praha: Kalich, 1956.

³¹ heslo *Baal*. DVOŘÁK, Rudolf. *Ottův slovník naučný*. Třetí díl [online]. Praha: J. Otto, 1890 [cit. 2019-04-03]. Dostupné z: <https://cs.wikisource.org/>

4.1.7. Šalomón

Šalomón, hebr. שלמו (Šelomo), „Pokoj jeho“. ČES: Šalomoun;
KRAL: Šalomoun.

Král Šalomoun, jedna z hlavních postav děje, je také postava biblická. Zeyer přejal z bible postavu i její jméno, jehož původní apelativní sémantika funguje v dramatu Sulamit podobně jako v biblickém textu (srov. s texty v 1. knize Královské).

Jméno je odlišné od biblického znění svou formou. Zeyer užívá podobu *Šalomón*, která neodpovídá beze zbytku ani jednomu z překladů. Poucha toto jméno komentuje jako Zeyerovu hebraizovanou variantu tradičního Šalomoun, přičemž sám transkribuje hebrejskou podobu jako *Šelóm*,³² Tento přepis není zcela přesný, jak je vidět na Hellerově transkripci nebo srovnáním se současnou hebrejskou podobou *Šlomo*. Sblížení s původním zněním změnou *Šalomoun* na *Šalomón* však lze připustit, diftong *ou* se v hebrejské podobě *Šelomo* nenachází. Pravděpodobnou inspirací pro tvar jména *Šalomón* je zde podoba *Šalamún*, kterou užívá Hanuš ve své dramatizaci,³³ a srovnat můžeme také s německým *Salomon*, vyslovovaným jako [zalomón].

Prolnutím Dvořákovy podoby *Šlómó* a Hanušovy *Šalamún* mohlo tedy Zeyerovi vzniknout jméno *Šalomón* i bez velké znalosti hebrejského jazyka. Dá se však tvrdit, že tímto zásahem plní jméno dvojí asociační funkci. Odvolává na biblický kontext tím, že zní téměř jako tradiční podoba *Šalomoun*, zároveň však záměnou *ou-ó* působí i mírně neobvykle, což zároveň zvýrazňuje orientální, dobovou atmosféru díla.

---

³² POUCHA, Pavel. Orientální náměty v díle Julia Zeyera. In: ZEYER, Julius. *Světla východu*. Praha: Svobodné slovo – Melantrich, 1958, s. 592.

³³ HANUŠ, Ignác Jan. *Šir haširim aneb Píseň písní v domnělé a estetické její podobě staré*. Praha: vlastním nákladem, 1869.

Po morfologické stránce je jméno *Šalomón* mírně odlišné pouze ve dvou případech užitím dubletní podoby Dsg. *Šalomónu* místo delšího a častějšího tvaru *Šalomónovi*.

A posvěcením Šalomónu jest? (s. 91)

O lásce k Šalomónu nemluv mi. (s. 103)

Zakončení *-u* v Dsg. místo běžnějšího *-ovi* můžeme zde vzhledem ke zvolenému žánru dramatické básně vysvětlit snahou o dodržení jambického rytmu.

4.2. Toponyma

Variantnost toponym v *Sulamit* není tak pestrá jako u jmen osobních, proto zmíníme jen několik formálních odlišností od biblických znění. Zeyer využívá toponym obsažených přímo v *Písni písní* (*Libán, Galád, Thersa, Jerusalem*), nebo ozvláštňuje text toponymy jinými, ale stále biblickými (*Jafó, Ofir, Gilboa, Sion, Sidon*). Místo novějšího tvaru Lsg. *na Sionu* skloňuje Zeyer *na Sioně* (s. 31). Tvar *Jerusalem* odpovídá ČES, podobně jako v případě *Israel – Izrael* má ČES starší neznělou variantu a KRAL pozdější, znělou.

V ČES i KRAL nesklonné jméno města *Ofir* Zeyer v *Sulamit* již skloňuje – viz ČES i KRAL z *Ofir* (2Pa 2,10) a Zeyerovo z *Ofiru* (s. 31). Stejně tak toponymum *Galád* je ještě v biblích dostupných v Zeyerově době nesklonné, ale Zeyer má už Gsg. *Galádu*. Tento tvar odpovídá překladu KRAL, ČES má ještě vlivem latinské předlohy tvar např. Lsg. *Galaad* (Nu 26,29). Přejít od nesklonnosti ke skloňování v překladu je způsoben

příklonem od vulgátních předloh k transkribovaným podobám jmen, jak uvádí Dittmann.³⁴

Vlivy Vulgáty jsou patrné kromě skloňování i ve formální podobě jmen, z VUL pochází podoba toponyma *Libán*, které je dnes už přepisováno podle hebrejské předlohy לְבָנוֹן (Levanon) jako *Libanon*. V jiném než ČES i KRAL tvaru má Zeyer také toponymum *pohoří Gilboa*. Překlad ČES a KRAL zní *Gelboe* vlivem Vulgáty, původní hebrejský tvar גִּלְבּוֹא (Gilboa) se objevuje v českých biblích až po vydání *Sulamit*, v jiných jazycích ale existoval už dříve, uvádí ho Lutherův německý a Perret-Gentilův francouzský překlad i anglická verze King James.

Podle hebrejštiny má Zeyer tvar *Jafó*. Ten kopíruje až na kvantitu původní hebrejské יָפוֹ (Jafo), ovšem v biblích ještě po vydání *Sulamit* je jméno tohoto města psáno jako *Joppe*.³⁵ V KRAL z r. 1863 i 1874 jsou tvary *Joppe/Joppen* kromě 1Pa 2,16; kde je *Jáfo*, pozdější překlad z 1899 už ale i v tomto místě sjednocuje přepis na *Joppe*. Tvar *Japho* měl ale v Zeyerově době například Lutherův německý překlad. Jiný případ je novozákonní toponymum *Joppe*, které tak zní už v řeckém originále.

4.2.1. Thersa

Thersa, hebr. תִּרְצָא (tirtza), „oblíbená“. ČES: Thersa, KRAL: Tersa. Místní jméno *Thersa* je tvar podle ČES. KRAL uvádí jméno jako *Tersa*, pozdější verze z roku 1874 jako *Tirsa* nebo *Tersa*. Zeyer je zařazuje do pasáže, která parafrázuje Píseň písní 6,3 „Jsi spanilá / jak Thersa, město mé, jež v růžích spí, / a jak Jerusalem, kde zlatý dům / můj pyšně k nebi ční. Však hrozné jsou / jak bohatýra zbraň, tvé pohledy, / když jako teď své blesky metají.“ (s. 54) Je

³⁴ DITTMANN, Robert. *Místní jména v českých překladech starého zákona*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2009, s. 401.

³⁵ Případ novozákonního *Joppe/Joppen* z původního řeckého Ἰόππη (Joppe) pomůžeme, vzhledem ke starozákonnímu kontextu *Sulamit*.

však třeba zmínit, že tento verš v ČES vůbec toponymum *Thersa* neobsahuje, ale stejně jako VUL vychází z apelativního významu hebr. *tirtza*, „oblíbená“.³⁶ Samotná forma *Thersa* je tedy sice podle jiných veršů z ČES (Joz 12,24; 1Kr 16,8; 2Kr 15,14 aj.), ale pasáže Písně písní, které si Zeyer vypůjčil pro *Sulamit*, jsou, jak uvádí Poucha, inspirované překladem orientalisty Rudolfa Dvořáka.³⁷ Jeho překlad zní v této části takto: „Jsi krásná ty, / má družko, / jak Tyrsy (hrad), / jsi půvabná / jak Jerusalems, / jsi velebná / jak zástupy [...]“³⁸ Překlad *Písně písní* Rudolfa Dvořáka je sice až z roku 1895, ale v Pouchově porovnání *Sulamit* vykazuje s Dvořákovou *Písní* mnoho podobností. Zeyer byl Dvořákův současník, patrně se znali a Zeyer se s ním zřejmě radil, jak také dokládá i věnování Dvořákovy *Písně písní* Zeyerovi, „na slovo vzatému tlumočnickovi Orientu v literatuře naší“.

---

³⁶ Pís 6,3: „Krásná jsi přítelkyně má, libá, a pěkná jako Jerusalems: hrozná jako šik vojenský, [k bitvě] zpořádaný.“ (ČES) srov. „Pulchra es amica mea, suavis, et decora sicut Ierusalem: terribilis ut castrorum acies ordinata.“ (VUL) Suavis = sladká, příjemná. Poznámka k tomuto verši v ČES se o významu jména *Thersa* nezmiňuje.

³⁷ POUCHA, Pavel. Orientální náměty v díle Julia Zeyera. In: ZEYER, Julius. *Světla východu*. Praha: Svobodné slovo – Melantrich, 1958, s. 594–595.

³⁸ DVOŘÁK, Rudolf. *Píseň písní*. Praha: J. Otto, [188-?]. Sborník světové poesie; č. 40, s. 47.

5. Zahrada mariánská

Zahrada mariánská poprvé vyšla v *Novém životě* č. II (1897) a III (1898),³⁹ knižně pak r. 1903, dva roky po Zeyerově smrti. Ústředním motivem je apoteóza osoby Marie, Ježíšovy matky. Začíná dětstvím Mariiných prarodičů, pokračuje jejím narozením a dětstvím, popisuje zasnoubení s Josefem a narození Ježíše. Jejím pohledem sleduje pak Zeyer i Ježíšův život, jeho ukřižování i zmrtvýchvstání a kniha končí jejím nanebevzetím v kruhu Ježíšových učedníků.

O Zeyerově práci s prameny při tvorbě *Zahrady mariánské* se dozvídáme z dopisu Marii Kalašové: „Byl jsem poslední dobou dost zaměstnán, psal jsem malou věc do ‚Lumíru‘ a připravuji se k práci, k níž nelze přistoupit beze zvláštní piety a ne beze strachu. Hle, to ‚život Panny Marie‘, chci jej uveřejnit v ‚Novém životě‘. Četl jsem pilně ve snech a vidinách Blahosl. Kateřiny Emmerichové, čtu všechny apokryfní evangelia, kde jen nějaké je, pročítám celé haldy knih, bych sem tam nějaké zrnko pro svou práci vyhledal, tak že materiálu mám dostatek.“⁴⁰ Jména v *Zahradě mariánské* jsou zejména v prvních kapitolách přejímána podle našeho zkoumání téměř beze změn právě z českého vydání *Života přesvaté Panny Marie* od Kateřiny Emmerichové.⁴¹ Podrobnější zkoumání Terezy Riedlbauchové také ukázalo, že stěžejními zdroji inspirace byly Zeyerovi dva texty: Grandmouginův *L'Enfant Jésus. Mystère en 5 tableaux*.⁴² a Heroldův *Le livre de la naissance, de la vie et de la mort de la*

---

³⁹ *Nový život* (vych. 1896–1907, šéfredaktor K. Dostál–Lutinov) byl časopis Katolické moderny, se kterou Zeyer dočasně spolupracoval.

⁴⁰ ZEYER, Julius. *Ve stínu Orfea: Julius Zeyer a rodina Kalašových v dopisech*. Praha: Bohuslav Rupp, 1949, s. 186–187.

⁴¹ EMMERICH, Anna Katharina, BRENTANO, Clemens. *Život přesvaté Panny Marie*. Přeložil Matěj Fencl. Uhřetěves u Prahy: Matěj Fencl, 1912, s. 17. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/vkol/>

⁴² GRANDMOUGIN, Charles. *L'Enfant Jésus. Mystère en 5 tableaux*. (Dítě Ježíš. Mystérium v pěti obrazech.) Paris: Jean Rouam et Cie, 1892.

bienheureuse vierge Marie.⁴³ První z nich byl podle Riedlbauchové inspirací zejména stylistickou, Herold měl však podle ní výrazný vliv i na obsahovou stránku díla.

Jak píše Voborník, „[b]ásnické individuality je tu málo, neboť se Zeyer příliš držel pramenů“⁴⁴ – proto můžeme i o jménech v tomto díle usuzovat, že budou přejatá bez výrazných autorských úprav. Onymické funkce těchto jmen jsou pak také z větší části dány už zvolenou předlohou, tedy biblí. Zeyer zpravidla přejímá do *Zahrady mariánské* postavy nebo místa i s jejich jmény, částečně se však podílí na jejich funkci estetické, například volbou formy *Maria/Marie* nebo pojmenování *Mizraim* místo obvyklého *Egypt*. Kromě vlivů řečtiny nebo latiny na podobu jmen očekáváme také vzhledem k výrazně biblickému, novozákonnímu tématu obecně větší formální shodu jmen s biblí než v případě *Sulamit* nebo úvodu k *Bájím Šošany*, kde Zeyer záměrně zdůrazňoval „hebrejský kolorit“.

5.1. Antroponyma

V *Zahradě mariánské* se objevuje velké množství biblických postav se jmény různého původu. Jednak jde o jména hebrejská a aramejská, např. *Mojžíš, Eliáš, Eva, Alžběta, Maria, Abraham, Sefora, Jakub, Anna, Lazar, Kaifáš* nebo *Jan*. Druhou skupinu tvoří jména řeckého původu, např. *Herodes, Herodias, Filip, Ondřej, Petr* nebo *Diviš*. Zeyer užívá poměrně malého množství původně řeckých osobních jmen, což odpovídá také repertoáru antroponym v evangeliích, která jsou hlavní předlohou *Zahrady mariánské*.

---

⁴³ HEROLD, André-Ferdinand. *Le livre de la naissance, de la vie et de la mort de la bienheureuse vierge Marie*. (Kniha o narození, životě a smrti blahoslavené Panny Marie.) Paris: Paul Ranson, 1895.

⁴⁴ VOBORNÍK, Jan. *Julius Zeyer*. Praha: Československá grafická unie a. s., 1936, s. 255.

V rámci hebrejských jmen jsou to většinou jména počeštěná, ale nacházíme i několik takových, která neprošla výraznou změnou oproti původnímu znění. Je to způsobeno zejména jejich frekvencí v bibli – nejedná se o jména významných biblických postav, některá z nich se objevují pouze ve výčtech nebo rodokmenech. V *Zahradě mariánské* sem patří např. *Matthat*, *Natanael*, *Šimon*, *Michal*, v originále bible *Matat*, *Netanel*, *Šimeón* nebo *Michal*. Jméno *Michal* však do této skupiny patří jen zpola. V *Zahradě mariánské* jde o mužské jméno – to však zní v hebrejštině *Michael*. *Michal* je v hebrejštině jméno ženské, v EKUM psáno jako *Míkal*. V češtině funguje toto jméno jako mužské, zřejmě zde tedy došlo ke zkrácení z původního *Michael*.

Další malou skupinu jmen tvoří nebiblická jména, která jsou však v *Zahradě mariánské* součástí „biblické“ atmosféry celého díla. Postavy Mariiných rodičů Joachyma a Anny, nebo Mariiny babičky Emromo nejsou součástí kanonické bible. Jména Joachym i Anna v bibli jsou, ovšem Zeyer čerpal v tomto případě postavy i s jejich jmény z mimobiblických zdrojů, pojednávajících o Mariině životě. Mimo se jiné čerpal z vidění Kateřiny Emmerichové nebo tzv. *protoevangelia sv. Jakuba (Genesis Marias)*.⁴⁵ V následující podkapitole zmíníme pouze některá z osobních jmen ze *Zahrady mariánské*. Budeme se věnovat důkladněji pouze těm, která jsou z hlediska významového či tvarového nějak výrazná či dosud neprozkoumaná, ostatní pomineme.

---

⁴⁵ VOBORNÍK, Jan. *Julius Zeyer*. Praha: Československá grafická unie a. s., 1936, s. 255.

5.1.1. Maria

Maria, hebr. מִרְיָם (Mirjam), řec. Μαριαμ/Μαρια (Mariam/Maria), „kapka moře“; „hořkost moře“; „vzpouora“; „neústupnost“. ČES: Maria, KRAL: Maria.

Řecká podoba *Maria* původně hebrejského jména *Mirjam* je dnes spjata především s osobou matky Ježíše. K odlišení podob *Maria/Marie/Mirjam* pro snadnější orientaci v textu došlo však až v pozdějších překladech bible, zhruba od 2. poloviny 20. století,⁴⁶ na konci 19. století byl ale tvar *Maria* stále shodný pro všechny postavy, tedy kromě Mojžíšovy sestry Mirjam a Ježíšovy matky také pro Marii Magdalskou nebo Marii Kleofášovu. Marii Magdalskou a Ježíšovu matku neodlišuje formou jména ani Zeyerův text. K odlišení obou Marií Zeyer užívá pouze přídomků *Magdalská*, *Magdaléna* nebo z *Magdaly*.

„To bylo v domě Farisea, kde Maria z Magdaly, ta hříšná někdy žena [...]“ (s. 114)

„Maria [Ježíšova matka, L. V.] štěstím na okamžik omdlela.“ (s. 114)

Výrazně katolické téma *Zahrady mariánské* také indikuje přísnější dodržování tvaru *Maria* oproti *Marie*, který je častější naopak v sekulárním prostředí.⁴⁷ Většina textu tento předpoklad potvrzuje, ale i zde Zeyer používá dubletní *Marie*:

„[...] šíp mé lásky k Tobě, Marie, a k Ježíši!“ (s. 6)

---

⁴⁶ KOMÁREK, Karel. *Maria/Marie. Naše řeč* [online]. 2004, roč. 87, č. 3, s. 167 [cit. 2019-04-03]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7787>

⁴⁷ Tamtéž.

„[...] a ve vonném klíně bledých lupenů uzřela Marie a uzřel Ježíš sám co's podivného!“ (s. 93)

Zeyer užívá tvar *Marie* v *Zahradě mariánské* a také v povídce *Samko pták ze Tří legend o krucifixu* má spojení *Panna Marie*,⁴⁸ v obojím případě ve výrazně katolickém kontextu. *Maria* je stále ještě oficiální církevní podobou, pokud jde o Ježíšovu matku, příčinu kolísání mezi oběma formami tedy můžeme zdůvodnit buď vlivem francouzských pramenů, kde je vždy francouzská adaptace *Marie*, nebo je Zeyer střídal prostě z estetických důvodů. V tom případě zřejmě nevnímal tak výrazně „sekulárnost“ tohoto tvaru oproti biblickému *Maria*, či ještě specifičtěji katolickému *Panna Maria*. Spojení *Panna Marie* na konci 19. století nacházíme i v Jiráskových *Starých pověstech českých*,⁴⁹ mohla to být tedy i stylově srovnatelná dubleta. Tvar *Marie* tedy postupně vytlačuje původní *Maria* v psaných textech. To dokazuje také vydání *Zahrady mariánské* z roku 1990, které už přepisuje některá místa s původním *Maria* na *Marie*.

5.1.2. Maria Magdaléna

Maria Magdaléna, řec. Μαγδαληνή (Magdaléné) „z Magdaly“ z hebr. מִגְדָּל (migdal) „věž“. ČES: Maria Magdaléna, KRAL: Maria Magdaléna.

Jméno *Maria* jsme vyložili v předchozí podkapitole, zaměříme se tedy na příjmi *Magdaléna*, tradičně připojované ke jménu jedné z Marií doprovázejících Ježíše.

---

⁴⁸ „Jednou ji Panna Marie přivázala svým opalovým páskem za krček, aby božskému dítěti neuletěla, a tak zůstal ptáku kolem hrdla na památku pruh [...]“ viz ZEYER, Julius. *Jan Maria Plojhar. Tři legendy o Krucifixu*. Praha: Československý spisovatel, 1976, s. 341.

⁴⁹ KOMÁREK, Karel. *Maria/Marie. Naše řeč* [online]. 2004, roč. 87, č. 3, s. 167 [cit. 2019-04-03]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7787>

V *Zahradě mariánské* se objevuje jak starší tvar *Maria Magdaléna* či samotné *Magdaléna*, tak novější *Maria Magdalská* a ojediněle také tvar *Maria Majdalena* (s. 142), který je však ve vydání *Zahrady* z roku 1990 už přepisován jako *Magdaléna*. Nejstarší tvar tohoto jména, *Magdaléna*, se do českého překladu bible dostal vlivem latinského *Magdalene* podle řeckého *Magdaléné*. Tvar *Magdaléna* se postupem času osamostatnil a vžil se také jako rodné jméno, ovšem řecké *Magdaléné* vyjadřuje původ, „z Magdaly“. Novější překlady bible proto volí formu *Marie z Magdaly* nebo *Marie Magdalská*, aby tak zdůraznily původní toponymickou motivaci tohoto příjmi. Překlad substantivem v genitivu komentuje také Dittmann: „U antroponym s toponymickou motivací je zřejmě progresivní překlad substantivem v genitivu, ustupuje překlad adjektivem, srov. např. 2S 21,19 [...] KRAL syn Járe Oregim Betlémský, [...] JERUZ Jairův syn Elchanan z Betléma. Obdobně některé nové překlady uvádějí znění Marie z Magdaly.“⁵⁰

Podoba *Majdalena* se objevila vlivem starších typů pravopisu, které přepisovaly hlásku *j* literou *g*. Doklady tohoto vývoje zůstávaly delší dobu také ve čtení *anjel*, *jenerál*, *Ejipt* a dodnes se zachovalo *orloj* z latinského *horlogium*.⁵¹

Ze Zeyerova textu vyplývá, že forma *Marie Magdalská* existovala jako dubleta, přestože naše zkoumané bible mají obě pouze tvar *Magdaléna*. Vzhledem k tomu, že Bible česká a Bible Kralická zastupovaly do konce 19. století dva nejvýznamnější překladové proudy, k většímu rozšíření forem *Marie Magdalská* nebo *Marie z Magdaly* došlo v českých překladech bible až ve 20. století.

---

⁵⁰DITTMANN, Robert. *Místní jména v českých překladech starého zákona*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2009, s. 63.

⁵¹GEBAUER, Jan. *Historická mluvnice jazyka českého. Díl 1, Hláskosloví*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963, s. 458.

5.1.3. Jidáš Iškariotský

Jidáš Iškariotský, řec. ιουδας ισκαριωτης (Iúdas Iskariotés)
„Juda Iškariotský/z Kariotu“, z hebr. יהודה איש קריות (Jehuda iš Kerijót) „Juda, muž z Kerijótu“. ČES: Jidáš Iškariotský, KRAL: Jidáš Iškariotský.

Jméno *Jidáš* označuje novozákonní biblickou postavu Ježíšova učedníka, později také jeho zrádce.

Zeyer pracuje jak s formou *Jidáš*, tak původním *Juda*. Tvar *Jidáš* patří do skupiny jmen, která v hebrejštině či aramejštině končila na *-a*, ale řecký originál NZ a podle něj latinský překlad k nim přidaly koncové *-s*. Hebrejská jména *Jona*, *Toma* a *Juda* mají v latinském textu podoby *Jonas*, *Thomas* a *Judas*. Jména končící v latině na *-s* se v češtině adaptovala se *-š*, jako *Jonáš*, *Tomáš* a *Jidáš* (ve jméně *Jidáš* došlo ve 14. století také k přehlásce u > i). Adaptace *-s* jako *-š* proběhla i ve jménech s jahvistickou příponou z vulgátního *-ias* na *-iáš*, např. latinské *Elias*, *Ieremias*, *Zacharias* do češtiny přešlo jako *Eliáš*, *Jeremjáš*, *Zacharjáš*. Koncové *-s* bylo v době párové měkkosti změkčené a zřejmě se také vyslovovalo jako *-š*.⁵² Bible si však zachovala paralelně také původnější znění *Juda*, které se v této podobě postupně ustálilo jako označení ostatních postav tohoto jména kromě zmíněného Ježíšova učedníka.⁵³ To platí také pro ČES i KRAL. Zeyer však využívá obou variant i v případě Ježíšova učedníka a odlišuje jej namísto toho označením *Juda z Kariotu* nebo *Iškariotský Juda*.

Příjmí *Iškariotský* existuje v Zeyerově textu také ve variantách *Iškariotův*, *Iškariot* a *z Kariotu*. Nejsou všechny zcela významově synonymní, proto je popíšeme podrobněji. Tvar *Juda Iškariotův* není sám o sobě vyjádřením Jidášova původu, ale

---

⁵² KOMÁREK, Karel. *Osobní jména v českých biblích*. Olomouc: Votobia, 2000, s. 72.

⁵³ Výjimkou je Český studijní překlad, který i Jidáše označuje jako Judu.

původu jeho otce – podle verše Jan 12,4 (KRAL) „Tedy řekl jeden z učedníků jeho, Jidáš Šimona Iškariotského [...]“. Varianta *Iškariot* se osamostatnila z původního jména doplňkového, podobně jako *Magdaléna*. Varianta *Jidáš z Kariotu* odkazuje k vesnici *Kerijót*, odkud Jidáš údajně pocházel. Tento tvar je téměř doslovným překladem hebrejské genitivní vazby *iš kerijót*, který zřejmě nejlépe odkazuje na toponymickou motivaci příjmi. Tvar *Iškariotský* sice také vyjadřuje příponou *-ský* původ, ovšem českému čtenáři odkazuje spíše k toponymu *Iškariot*, jak dokazuje i heslo v PSJČ: „Iškariot, -u m. ostrov, na němž se podle podání narodil Jidáš.“⁵⁴ Zjednodušení *iš Kerijot* na *Iskariotés* na *Iškariot* se podobá také německému *Troppau* („Opava“), z původního *an der Oppau* („na řece Opavě“).⁵⁵

Existují však také dohady, zda šlo vůbec o motivaci toponymem *Kerijót*, jak píše už Novotný: „Iškariotský [snad z hebr. muž z Kariot nebo zkomolenina lat. sicarius – dýkovrah], Kariot bylo místo na j. Judstva [Joz 15,25]. Je-li výklad jména »muž z Kariot« správný, byl by Jidáš jediný Judejec z učedníků Ježíšových. Někteří vykladači se však domnívají, že jde o příslušníka skupiny t. zv. sikariů, kteří se neštíteli ani vraždy v provádění politických cílů.“⁵⁶ Varianta *Jidáš z Kariotu* tedy není převzata z českých překladů bible a není ani příliš obvyklá v církevním prostředí, Zeyer se s ní však mohl setkat při četbě méně známých apokryfů.

---

⁵⁴ heslo *Iškariot*. In: *Příruční slovník jazyka českého a databáze lexikálního archivu* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky [cit. 2019-03-24]. Dostupné z: <https://psjc.ujc.cas.cz/>

⁵⁵ KOMÁREK, Karel. *Vlastní jména v jazykovém systému a komunikaci*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012, s. 33.

⁵⁶ heslo *Iškariotský*. In: NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. Praha: Kalich, 1956.

5.1.4. Jesse/Izai

Jesse nebo *Izai*, hebr. יֵשׁוּעַ (Jišaj), řec. Ἰεσσαί (Iessai), „zde je (Hospodin)“?. ČES: Isai, Jesse, KRAL: Izai, Jesse.

Otec krále Davida, předek Ježíšův.

Typickým příkladem nejednotnosti biblických jmen vlivem rozdílné předlohy překladu je jméno Davidova otce, z novějších překladů (EKUM, ČSP) známého ze SZ jako Jišaj. Dodnes se podoba tohoto jména v SZ a NZ liší (srov. EKUM 1S 4,8 *Jišaj* a Mt 1,5 *Isaj*), a stejně tak byly i v KRAL a ČES podoby různé. Jak znění *Jesse*, tak *Izai/Isai* vychází z Vulgáty, která má v SZ *Isai* a v NZ vlivem řečtiny *Iesse*. Zeyer používá obě varianty, každou však v jiném kontextu. Tento rozdíl lze pozorovat při porovnání *Zahrady mariánské* a jedné z povídek ze *Tří legend o krucifixu – El Cristo de la Luz* – na dvou odkazech k motivu „výhonku z kmene Jišajova“ z 11. kapitoly knihy *Izajáš*:⁵⁷

„Ty naděje světa, ó sladkosti, ó růže tajuplná, zářící na stromě Jesse!“ (*Zahrada mariánská*, s. 67)

„Vykvetla ratolešť na stromě Isai, syn z rodu Davidova narozen!“ (*El Cristo de la Luz*, s. 61)⁵⁸

V židovském kontextu *El Cristo de la Luz* používá Zeyer starozákonní podobu *Izai*, v novozákonním kontextu *Zahrady mariánské* naopak *Jesse*. Zeyerovi se samozřejmě mohla zdát jedna či druhá varianta prostě stylisticky vhodnější. Např. verš Iz 11,10 existuje také v NZ Ř 15,12⁵⁹ s variantou *Jesse*, nemusel

---

⁵⁷ např. Iz 11,10 (KRAL) „A budeť v ten den, že na kořen Izai, kterýž stane za korouhev národům, pohané pilně ptáti se budou; nebo odpočívání jeho bude slavné.“

⁵⁸ ZEYER, Julius. *Tři legendy o krucifixu*. Praha: F. Šimáček, 1895, s. 61.

⁵⁹ Ř 15,12 (KRAL) „A opět Izaiáš dí: Budeť kořen Jesse, a v tom, kterýž povstane, aby panoval nad pohany, pohané doufati budou.“

tedy dosazovat novozákonní podobu jména do starozákonního odkazu. Je však také možné, že Zeyer úmyslně využil konotací, které jméno vyvolává, aby vybudil ve čtenáři asociace buď ke starozákonní nebo novozákonní tematice, varianty *Jesse* a *Izai* mohou tedy plnit v obou dílech i funkci asociační.

5.1.5. Diviš Areopagita

Diviš, řec. Διονύσιος (Dionýsios), „Dionýsův“. ČES: Dionysius, KRAL: Dionyzius.

Řek, zřejmě člen Areopagu, který se v Athénách po kázání apoštola Pavla obrátil na křesťanskou víru. Je známý pouze z verše Sk 17,34 (EKUM) „Někteří se však k němu připojili a uvěřili; mezi nimi byl i Dionysios z Areopagu, žena jménem Damaris a s nimi ještě jiní.“

České bible v Zeyerově době přepisovaly jméno jako latinizované *Dionysius*. Podoba *Diviš* se v nich zřejmě vůbec neobjevila, přestože staročeské překlady často uvádějí vulgátní tvary osobních jmen v dobových počestěných variantách, které odrážejí hláskový vývoj češtiny, např. *Lazař* (DRÁŽĎ, OLOM Jan 11,1) *Přiška* (DRÁŽĎ 1Kor 16,19) i *Přiška* (OLOM 2Tim 4,19), *Zachař* (DRÁŽĎ, OLOM Mt 23,35) aj.⁶⁰ Navzdory těmto tendencím ve staré češtině se však jméno dnes přepisované jako *Dionysios* v Bibli Litoměřicko-Třeboňské (1411–1414)⁶¹ i v Bibli Olomoucké (1417)⁶² nachází jako *Dionysius*. (V Bibli Drážďanské z 2. poloviny 14. stol. se tato část Skutků apoštolských nedochovala.)

---

⁶⁰ KOMÁREK, Karel. *Osobní jména v českých biblích*. Olomouc: Votobia, 2000, s. 44.

⁶¹ KYAS, Vladimír (ed.). *Staročeská bible drážďanská a olomoucká s částmi Bible litoměřicko-třeboňské: kritické vydání nejstaršího českého překladu bible ze 14. století*. II, Epištoly; Skutky apoštolů; Apokalypsa. Praha: Academia, 1985.

⁶² Tamtéž.

Podoba *Diviš* se vyvinula v českém prostředí z latinského *Dionysius*. Ze 13. a 14. století jsou už doloženy tvary *Diuiissius* i kratší *Diuis*,⁶³ ze kterého změnou slabičného *u* na neslabičné *v* vzniklo *Diviš*. (Doklady jsou ovšem z listin, jde tedy o příklady jmen žijících osob.) Podobný vývoj je doložen také u jména *Beneš* z původního *Benedictus*.⁶⁴ Varianta *Diviš* není známá z bible, byla ovšem užívána pro svatého Diviše, prvního pařížského biskupa. Zeyer si byl vědom toho, že *Diviš* je variantou jména *Dionýsius*, a v *Zahradě mariánské* toho využil pro ozvláštnění textu.

5.1.6. Emromo

Krátce popíšeme také jméno Mariiny babičky *Emromo*, kterou zmiňuje Zeyer v prvních kapitolách *Zahrady* jako: „Emromo, ta jenž pocházela z Mara na poušti a jejíž jméno v mluvě naší znamená Matka vznešená [...]“ (s. 9) Zvuková podobnost se jménem Mojžíšova otce Amrama a typicky biblická reflexe apelativního významu může mylně vést čtenáře k dojmu, že jméno pochází z bible. Postavu tohoto jména však Zeyer přejal z vidění Kateřiny Emmerichové, která také vysvětluje jeho význam. Zapisovatel toto jméno přímo v knize komentuje: „Tak to řekla zvěčnělá A. K. Emmerichová dne 16. srpna r. 1821. Jména byla napsána věrně dle sluchu, jak písaři zněla z jejich úst, rovněž tak i jejich výklad: „vznešená matka“. Když v květnu r. 1840 písař předčítal to znalci řečí, podotkl tento, že Emromo vskutku znamená „vznešená matka“.⁶⁵

Komentář k anglickému vydání z roku 2011 k tomu dodává: „*Em ramah* could mean „noble mother,“ though the adjective

---

⁶³ heslo *Diviš*. In: GEBAUER, Jan. *Slovník staročeský*. Díl I (A–J). Praha: Academia, 1970. Dostupné z: <https://vokabular.ujc.cas.cz/>

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ EMMERICH, Anna K., BRENTANO, Clemens. *Život přesvaté Panny Marie*. Přeložil Matěj Fencel. Uhřetěves u Prahy: Matěj Fencel, 1912, s. 17. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/vkol/>

ram, usually meaning materially „high“ or else „proud,“ has no obvious parallel in a proper name, except perhaps Amram (the father of Moses), which may mean „noble uncle.“⁶⁶ Jméno tedy s biblickým *Amram* skutečně může souviset, vzájemně spolu ale nejsou ve stejném vztahu jako např. české *Jan* a *Jana* nebo *Martin* a *Martina*.

5.2. Toponyma

Toponym v *Zahradě mariánské* je přirozeně mnohem méně než antroponym, zato je však možné na nich pozorovat několik výrazných vlivů původní latinské předlohy.

Vliv latiny vidíme například v toponymu *Horeb*, jak píše Zeyer: „A v době oné žila pod Horebem v tichém kraji požehnaném rodina [...]“ (s. 8). Jméno s počátečním *H-* píše Zeyer podle varianty ČES, která kopíruje tvar VUL *Horeb*, ovšem už ve staročeských biblích je častější varianta *Oreb* (DRÁŽŤ, LITŘEB, OLOM),⁶⁷ kterou přejímá také KRAL. Přepis bez počátečního *H-* pozorujeme už v DRÁŽŤ také u antroponym, jak ukazuje Komárek, např. původní řecké *Hermas*, *Herodes*, *Herodias* jako *Ermas*, *Erodes*, *Erodias*.⁶⁸ *Oreb* místo *Horeb* tedy mohlo být přejato analogicky. *H* však latina v případě jména *Horeb* nepřidává navíc, ale odpovídá zde latinské transkripci

---

⁶⁶ „*Em rama* může znamenat „matka vznešená“, přestože přídavné jméno *ram*, v obvyklém významu „vysoký“ nebo „povýšený“ nemá přímou paralelu ve vlastním jménu, snad kromě Amram (Mojžíšův otec), které může znamenat „vznešený strýc“. viz EMMERICH, Anna K., BRENTANO, Clemens. *The Life of the Blessed Virgin Mary. From the Visions of Venerable Anne Catherine Emmerich*. Charlotte, North Carolina: TAN books, 2011, nestránkováno. Dostupné z: <https://books.google.cz/>

⁶⁷ heslo *Oreb*. In: *Staročeský slovník*. Praha: Academia, 1968–2008. Dostupné z: <https://vokabular.ujc.cas.cz/>

⁶⁸ KOMÁREK, Karel. *Osobní jména v českých biblích*. Olomouc: Votobia, 2000, s. 71.

hebrejského *ch*,⁶⁹ viz VUL *Horeb, Hevilah, Hebron, Hermon* a hebr. *Chorev, Chavila, Chevron, Chermon*. V českém se ustálila varianta *Oreb*, jak dokládá také české pomístní jméno *Oreb*, označující vrch ve východních Čechách.

Vývoj přejatých jmen zakončených v Nsg. na *-ia* dokládá jméno *Samaria*, které Zeyer užívá místo dnešního *Samaří* (EKUM, JERUZ). O této hláskové změně píše také Dittmann: „Vývoj adaptace u vulgárních podob zakončených v Nsg. na *-ia* byl zasažen kontrakcí a monoftongizací diftongu, takže máme doloženy podoby *Syrí, Mezopotaní, Samaří*.⁷⁰ V Gsg. měla tato toponyma tvar *-iae*, který dal po kontrakci diftong *ie*. Diftong dal po monoftongizaci *-í*. Jde o vývoj obdobný jako u antroponyma *Maří*.“⁷¹ Na konci 19. století byl tvar *Samaří* už v biblích ČES i KRAL ustálený, v *Zahradě mariánské* má tedy tvar *Samaria* čistě funkci estetickou.

Téměř všechna ostatní toponyma v *Zahradě mariánské* nejsou tvarově z dnešního pohledu nijak neobvyklá, a ani jejich funkce v textu a apelativní význam se nijak neodchylují od jejich funkce a významu v bibli. Popíšeme tedy blíže pouze toponyma *Emaus* a *Mizraim*.

5.2.1. Emaus

Emaus, hebr. v bibli nedochováno, podle Hellera složeno z אַמ (am), „lid“ a מַאֵס (maus) „zavržený“. řec. Εμμαούς (Emmaús). ČES: *Emaus*, KRAL: *Emaus*.

Město zmíněné v bibli pouze v Lk 24,13. Místo, kde se učedníkům zjevil Ježíš po svém vzkříšení.

V biblích ČES i KRAL je jméno Lk 24,13 nesklonné:

---

⁶⁹ KRAŠOVEC, Jože. Phonetic Factors in Transliteration of Biblical Proper Names into Greek and Latin. *Textus*, 2009, roč. 24, č. 1, s. 15–36. Dostupné z: http://old.hum.huji.ac.il/upload/_FILE_1474291991.pdf

⁷⁰ DITTMANN, Robert. Místní jména v českých překladech starého zákona. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2009, s. 362.

⁷¹ Tamtéž, s. 336.

„A aj, dva z nich šli toho dne do městečka, kteréž bylo vzdáleno od Jeruzaléma honů šedesáti, jménem Emaus.“ (ČES)

„A aj, dva z nich šli toho dne do městečka, kteréž bylo vzdáleno od Jeruzaléma honův šedesáti, jemuž jméno Emaus.“ (KRAL)

Zeyer v Zahradě mariánské však skloňuje v Lsg. *Emausu*: „[...] když u domu jsme stáli v Emausu [...]“ (s. 152). Dnes je jméno Emaus v biblích nesklonné stejně jako v ČES a KRAL nebo má méně obvyklý tvar pomnožného jména (JERUZ „do vsi jménem Emauzy“). Začlenění k pomnožným jménům na *-y* došlo vlivem Gpl. Emauz s nulovou koncovkou. Plurálový tvar také převládá v mluvené komunikaci, viz klášter Emauzy, pomístní jména *Emauzy*, *V Emauzích*.⁷² Tvar jednotného čísla, navíc maskulin, je dnes velmi ojedinělý, i bible Drážďanská a Olomoucká už chápou *Emaus* vlivem Vulgáty jako nesklonné. Tvar Lsg. *do Emauzu* je však také doložen už v 15. století a uvádí ho i komentář k tomuto verši v Bibli svatováclavské,⁷³ jde tedy o starou variantu, která byla postupně vytěsněna nesklonným *Emaus* či pomnožným *Emauzy*.

5.2.2. Mizraim

Mizraim, hebr. מצרים (Micrajim), „Dvojopevnění“, „Dvojútisk“, řec. Αίγυπτος (Aigyptos), „Chrám ducha (boha) Ptaha“. ČES:

„Egypt“, „Mezraim“, KRAL: „Egypt“, „Mezraim“

Původní hebrejské jméno pro Egypt, dodnes zachované v současné moderní hebrejštině. V českých biblích jej téměř všude nahrazuje překlad *Egypt*. Výjimku tvoří pouze Mizraim jako jméno praotce Egyptanů (Gn 10,6) a toponymum *Ábel*

---

⁷² KOMÁREK, Karel. Pomnožná místní jména v českých překladech bible. *Acta onomastica*. 2004, roč. XLV, s. 12–17.

⁷³ Tamtéž.

Mizraim (Gn 50,11), které však neoznačuje přímo Egypt.⁷⁴ Mimo samotný text bible se *Mizraim* objevuje jako místní jméno také v *Příruční mapě k historii starého zákona a zemí zajetí*, která začala být součástí pozdějších vydání Bible kralické – poslední vydání před uveřejněním *Zahrady* (Bible kralická z roku 1899) ji už obsahuje. Označuje zde však historické území, které nemělo zcela shodné hranice s dnešním Egyptem.

V hebrejštině jde o původní eponym – vlastní jméno osoby, které je základem pro pojmenování další věci, místa apod.⁷⁵ Jméno patriarchy Micrajima dalo podle bible vznik pojmenování země.⁷⁶ V bibli se setkáváme s podobnou motivací také u jiných jmen, např. *patriarcha Izrael > země Izrael* nebo *patriarcha Kénan > země kenaánská*. Původní hebrejské *Micrajim* označuje tedy osobu i místo stejným výrazem, KRAL ani ČES však v překladu tuto jednotu nedodržují. České bible vycházely až do 16. století z větší části z latinské Vulgáty, která překládala už vlivem řečtiny *Micrajim* jako *Egypt*. Forma *Egypt* je hluboko zakořeněná v obecném kulturním povědomí. Zatímco varianta *Juda Iškariotský*, kterou používá ČSP místo tradičního Jidáš, je alespoň částečně možná díky specifickému příjmu *Iškariotský*, psát *Mizraim* místo *Egypt* je v českém překladu bible nereálné. Obě slova si nejsou ani vzdáleně hláskově podobná, a proto by taková záměna mohla méně zkušenému

---

⁷⁴ Gn 50,11 „Když obyvatelé té země, Kenaanci, viděli smuteční obřad na humně Atádu, řekli: To je ohromný smutek pro Egypťany. Proto mu dali jméno Ábel-misrajim, který je za Jordánem.“ Zde Ábel misrajim značí „Smutek Egypta“.

⁷⁵ heslo Eponym. KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek, PLESKALOVÁ, Jana (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2015–2018 [cit. 2019-04-05]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/EPONYM>

⁷⁶ Verš Gn 10, 6 (ČSP) „Dále synové Chámovi: Kúš, Misrajim, Pút a Kenaan.“ je také v ČSP doplněn tímto komentářem: „Misrajim h. zn. Egypt; Jeho potomci osídlili Horní a Dolní Egypt.“

čtenáři zcela znemožnit orientaci v bibli. Taková záměna je tedy možná pouze v literárním textu.

Na rozdíl od biblického pojetí, ve kterém mají jména *Mizraim* a *Egypt* odlišný význam, Zeyer v *Zahradě mariánské* užívá obojí téměř jako synonyma:

„Pět let Maria žila s Josefem a dítětem v zemi egyptské. V tom dávném Mizraimu, kde Josef, syn Jakubův, někdy odpustil křivdu bratrům svým a je chlebem obdařil, by hlady nezahynuli, v tom starém Mizraimu opatroval a chránil nyní Josef z Nazaretu dítě Panny [...]. V té staré zemi Mizraimské tedy dleli [...].“ (s. 77)

Varianty *Mizraim* nebo *země Mizraimská* plní v textu především funkci estetickou. Mohou však také fungovat jako asociace na starozákonní motiv a vzbuzovat dojem určité starobylosti, zvláště ve spojení s adjektivy „dávný“ a „starý“ a příběhem Josefa a jeho bratrů. Je to jakýsi odkaz na starou zemi jménem *Mizraim*, podobně jako Halasův *hrdý Albion* místo prostého *Anglie*.

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo pozorovat chování biblických jmen v literárním díle, konkrétně na výběru jmen z textů Julia Zeyera. Zvolili jsme *Sulamit* (1885) s tématem starozákonním, *Zahradu mariánskou* (1903) s motivem novozákonním a *Báje Šošany* (1880), které jsme volně přiřadili ke jménům starozákonním, ovšem z hlediska tématu je zkoumaná kapitola *Úvod v Bájích Šošany* vlastně mimobiblické téma, které se k bibli pouze vztahuje.

Kapitola *Báje Šošany* s názvem *Úvod*, odkud jsme vybrali jména *Ben-Jehuda* a *Šošana* se odehrává z větší části ve Frankfurtském ghettu. Nevystupují v ní žádné biblické postavy, to však neznamená, že je tato kapitola zcela od bible oproštěna. Naopak, mnoha způsoby se k ní vztahuje. Kromě popisů židovských tradic je to právě prostřednictvím postav *Ben-Jehudy* a *Šošany*. Jejich jména jsou židovská, v původních hebrejských podobách. U jména *Šošana* pozorujeme vztah mezi významem jména a jeho nositelem, který nacházíme také u jmen biblických postav. Význam jména *Šošana*, „lilie“ Zeyer spojuje se šošaniným vzhledem, bílá lilie je podobná bledé šošaně. U tohoto jména také pozorujeme Zeyerův záměr ukázat, že jméno má skutečně funkci v textu a nejde pouze o nahodilý výběr. Ústy *Ben-Jehudy* a *Valeria* jméno vysvětluje, právě tak, jak se to děje i v bibli. Zejména u významných starozákonních postav (srov. *Abraham*, *Sára*, *Jákob*, *Izrael* apod.) jde často o jména symbolická, vztahující se k vlastnostem jejich nositelů. Toho si Zeyer všimá a obdobě toho využívá také u některých hebrejských jmen ve svých textech. Jméno *Ben-Jehuda* symbolizuje status cizince, který postava *Ben-Jehudy* má. Jméno značící „syn Judy“, přeneseně „žid“ či „příslušník židovského národa“ mu náleží pro jeho původ, jak také sám naznačuje.

Postavy Ben–Jehudy a Šošany můžeme chápat jako literární typy, reprezentující židovský národ. V obraznosti básníka Valeria jsou symbolem asociací a představ, které mají svůj základ ve starozákonních motivech. Takto jsou tedy Ben–Jehuda a Šošana spjati s biblickým kontextem asociacemi, které vyvolávají ve Valeriovi. Jejich jména nemusí na první pohled působit židovsky, plní však přesto funkci asociační, obě postavy řadí svým formálním zněním do kontextu cizokrajné atmosféry a neznáma.

Drama *Sulamit* má již téma biblické, zpracovává motiv milenců z biblické knihy *Píseň písní*. Jméno celého dramatu, *Sulamit*, odkazuje právě k postavě milé z Písně, která se objevuje ve verši 6,12 (KRAL). Tím je drama uvedeno do biblického kontextu, přestože Zeyer čerpá také z dalších zdrojů, a ani pasáže parafrázující *Píseň písní* nemusí pocházet nutně přímo z bible, jak jsme ukázali například u toponyma *Thersa*. Zeyer zde před věrností biblickému textu dává přednost vykreslení orientální atmosféry. Jména dle svých vlastních slov záměrně volí biblická, jde mu tedy o aluzi biblického tématu, ovšem jinak se bibli spíš vzdaluje. Na první pohled biblická jsou pouze jména *Šalomón*, *Batšéva* a *Sulamit*. Téměř všechna ostatní se v bibli také nacházejí, ale zmíněna jsou v ní pouze okrajově (*Gamaliel*, *Benaja*, *Lilitha*), nebo v ní nejsou jako jména osob (*Levóna*, *Baltis*).

Také v *Sulamit*, stejně jako v *Bájích Šošany*, pozorujeme práci s formální podobou jmen i jejich významem. Jména *Salomón*, *Benaja*, *Batšéva* a *Levóna* jsou upravena do původní hebrejské podoby. Výjimkou je jméno *Šalomón*, které není zcela ve své hebrejské podobě *Šelomo*. Je to zřejmě proto, že podoba *Šelomo* už neodkazuje tak jasně ke králi Šalomounovi a ostatní jména v *Sulamit* nereprezentují dostatečně jasně biblický

kontext a úplným převedením do hebrejštiny by se ztratila pro čtenáře biblická asociace.

Významů jmen využívá Zeyer u jmen *Lilitha* a *Levóna*. Sidonská kněžna *Lilitha* je pyšná a panovačná. Její jméno není primárně asociací na bibli (i když se v ní také objevuje) ale na *Lilith*, ženu-démona ze židovské tradice. Tato souvislost mluví o *Lilithině* charakteru, jméno *Lilith* však postupně začalo být spojováno i s hebrejským *lajla* („noc“) a je tedy *Lilitha* i takto protipólem k *Levóně*, jejíž jméno znamená „bílá“. Také v tomto případě jde o jméno s funkcí charakterizační, bílá barva symbolizuje čistotu *Levónina* charakteru.

Toponyma v *Sulamit* dokreslují atmosféru jsou buď vzata přímo z *Písně písní*, nebo z jiných biblických knih. Zeyer je také částečně uvádí v původních hebrejských podobách (*Jafó*, *Gilboa*), ale některá jsou také pouze přejata z bible (*Libán*, *Galád*). Na toponymu *Thersa* jsme pak ukázali, že Zeyer pracoval i v pasážích z *Písně písní* kromě bible také s překladem *Písně* od Rudolfa Dvořáka, který měl vliv také na volbu dalších jmen v *Sulamit*, jak jsme ukázali na *Baltis*.

Zahrada mariánská, kterou jsme vybrali jako zástupce tématu novozákonního se z hlediska literárně-onomastického v mnohém liší od předchozích dvou děl. Výrazným rozdílem je hojná inspirace prameny, které Zeyer využíval k tvorbě tohoto díla. Konkrétní postavy a tedy i jména jsou hlavně v prvních kapitolách přejaté z textu Kateřiny Emmerichové. Zeyerova autorská poetika se však projevila na volbě konkrétních podob. Na výběru antroponym ze Zahrady mariánské jsme ukázali, že podoby jmen zde často kolísají. Mohli jsme to pozorovat na podobách *Maria/Marie*, *Maria Magdaléna/Majdalena/pouze Magdaléna* aj. nebo *Juda z Kariotu/Jidáš/Iškariot*. Na těchto variantách si můžeme také všimnout vlivu mluveného jazyka, tvar *Marie* vytlačuje starší podobu *Maria*, první knižní vydání

uvádí ještě tvar *Majdalena* a Zeyer používá také adaptovanou českou podobu *Diviš* pro biblickou postavu Dionýsia Areopagitského. Ukázali jsme také, že kolísání mezi variantou jména *Izai* a *Jesse* může mít u Zeyera i funkci asociační a evokovat buď starozákonní nebo novozákonní téma.

V *Zahradě mariánské*, stejně jako v *Sulamit*, nacházíme u toponym vliv *Vulgáty*, který už u antroponym tak patrný není. Zeyer používá tvary *Horeb*, který převzala z *Vulgáty* také Bible česká, a *Samaria*, který však byl tou dobou už ustálený jako *Samaří*, jde tedy čistě o funkci estetickou. Z podobných důvodů Zeyer také užívá starou podobu *Lsg.* maskulina *Emausu* místo ustálených variant *Emaus* nebo *Emauzy*. Ojedinělý vliv hebrejštiny je v toponymu *Mizraim*, označujícím Egypt. Toto hebrejské označení Egypta nemusí být pro čtenáře zcela průhledné, ovšem může být ozvláštňením textu čistě svým neobvyklým zněním a evokovat v daném kontextu neurčitou „starou zemi“.

Obecně lze na zkoumaném vzorku biblických antroponym a toponym pozorovat rozdíl ve zpracování jmen hebrejských (nepočtených) a počtených. U jmen hebrejských, která převládají v *Sulamit* a *Bájích Šošany*, Zeyer využívá jejich původních podob. Po formální stránce jimi evokuje exotický kontext svého díla, ale všímá si také jejich významů, a využívá jich k prohloubení sémantiky díla, přestože jsme příkladů nenašli příliš. Čtenář se zároveň obejde i bez znalosti významů těchto jmen. Zeyer v nich nekládá do textu nové významy, ale pouze umocňuje či doplňuje to, co vyjádřil také jiným způsobem. Slabší tendenci k využívání hebrejských podob pozorujeme i u jmen novozákonních, počtených. Tak je tomu zejména u postavy *Jidáše*, který v *Zahradě mariánské* figuruje také jako *Juda* z *Kariotu*. V tomto případě Zeyer naráží na jeden z výkladů etymologie jména *Iškariot*. Obecně je však u jmen počtených

tendence zachovávat jejich podoby známé z bible (*Maria*, *Magdaléna*) či využívat místo návratu k původním zněním jejich varianty, které se vyvinuly vlivem vyšší frekvence jejich užívání v mluvené komunikaci. Inspirace biblí je pak u Zeyera značně oslabená. Vlivem množství pramenů, ze kterých čerpal, je shoda jména v Zeyerově textu s podobou ve zkoumaných biblích ČES nebo KRAL spíše druhotná.

SEZNAM ZKRATEK

Zkratky biblických překladů

KRAL – Bible kralická, 1863

ČES – Bible česká, 1857

EKUM – Český ekumenický překlad, 1995

ČSP – Český studijní překlad, 2009

JERUZ – Jeruzalémská bible, 2009

VUL – Vulgáta, podle Biblia Sacra, 1994

Zkratky biblických knih

1Kor – 1. Korintským

1Kr – 1. kniha Královská

2Kr – 2. kniha Královská

1Pa – 1. kniha Paralipomenon

2Pa – 2. kniha Paralipomenon

1S – 1. kniha Samuelova

2Tim – 2. Timoteova

Gn – Genesis

Iz – Izajáš

Jan – Janovo evangelium

Joz – Jozue

Lk – Lukášovo evangelium

Mt – Matoušovo evangelium

Nu – Numeri

Pís – Píseň písní

Ř – Římanům

Sd – Soudců

Sk – Skutky apoštolské

NZ – Nový zákon

SZ – Starý zákon

JMENNÝ REJSTŘÍK

Abraham 27	Ermas 34
Albion 37	Erodes 34
Alžběta 27	Erodias 34
Amram 33, 34	Eva 27
Anna 27	Filip 27
Aštoret 22	Galaad 24
Baal 22	Galád 24
Baala 22	Gelboe 24
Baalat 22	Gilboa 24
Baltis 21, 22, 23	Hebron 35
Benedictus 33	Hermas 34
Beneš 33	Hermon 35
Caterina 22	Herodes 27, 34
Dionysios 33	Herodias 27, 34
Dionysius 33	Hevilah 35
Dionýsius 33	Horeb 34, 35
Dionyzius 33	Chavila 35
Diuis 33	Chermon 35
Diussius 33	Chevron 35
Diviš 27, 33	Chorev 35
Diviš Areopagita 33	Ieremias 30
Egypt 18, 27, 36	Iessai 32
Ejpt 30	Iesse 32
Elias 30	Isai 32
Eliáš 27, 30	Isaj 32
Em ramah 34	Iskariotés 31
Emaus 35	Iškariot 31
Emauzy 36	Iškariotský 31
Emromo 27, 33, 34	Izai 32

Izrael 37
Jafó 24, 25
Jáfo 25
Jakub 27
Jan 27, 34
Jana 34
Japho 25
Jeremjáš 30
Jerusalem 12, 24, 25
Jesse 32
Ježíš 25, 30
Jidáš 30
Joachym 27
Jolanta 22
Jonas 30
Jonáš 30
Joppe 25
Joppen 25
Josef 25, 37
Juda Iškariotský 30, 31, 37
Juda Iškariotův 31
Juda z Kariotu 30, 31
Judas 30
Kaifáš 27
Kariot 31
Kénan 37
Kerijót 30, 31
Lazar 27
Lazař 33
Lebna 18, 19
Levóna 14, 16, 18, 19, 20,
21, 22, 23
Libán 24
Libanon 24
Libuše 22
Magdala 28, 29, 30
Magdaléna 28, 29, 30, 31
Magdaléné 29
Majdalena 29
Maria 27, 28, 29
Maria Magdaléna 28
Maria Magdalská 28, 29, 30
Marie 26, 27, 28, 29
Maří 35
Matat 27
Matthat 27
Mezopotaní 35
Micrajim 36, 37
Michael 27
Michal 27
Míkal 27
Mirjam 28
Mizraim 27, 35, 36
Mojžíš 27, 28, 33
Moses 34
Natanael 27
Netanel 27
Ofir 24
Ondřej 27
Oppau 31
Oreb 34, 35
Petr 27
Priška 33
Přiška 33

Samaří 35

Sefora 27

Sidon 24

Sinai 18

Sion 24

Syrí 35

Šimeón 27

Šimon 27

Tersa 25

Thersa 24, 25

Thomas 30

Thorgjerda 22

Tomáš

Troppau 31

Tyrsy 25

Valerius 12, 13

Vlasta 22

Zacharias 30

Zacharjáš 30

Zachař 33

ANOTACE

Jméno a příjmení: Lýdie Vlčková

Katedra: Katedra bohemistiky (FF UP)

Vedoucí práce: doc. PhDr. Karel Komárek, Ph.D.

Rok obhajoby: 2019

Název práce: Biblická jména v textech Julia Zeyera

Jazyk práce: čeština

Počet znaků: 75 410

Počet titulů použité literatury: 48

Klíčová slova: biblická onomastika, 19. století, Julius Zeyer, literární onomastika, Bible česká, Bible kralická, biblická jména

Anotace:

Práce zkoumá biblická jména v díle Julia Zeyera. Biblické motivy jsou v jeho textech poměrně časté, a proto na vybraných jménech ze tří jeho děl, Bájích Šošany, Sulamit a Zahradě mariánské tato práce zkoumá, jakým způsobem Zeyer využívá biblických jmen a jak s nimi nakládá. V porovnání s biblí se u Zeyera objevují určitá specifika, vliv mluveného jazyka, hebrejštiny a dalších jazyků, ze kterých čerpal materiál a inspiraci pro svou tvorbu. Cílem této práce je porovnat znění jmen v Zeyerově textu se dvěma překlady bible, které mohl mít Zeyer k dispozici, Bible české z roku 1857 a Bible kralické z roku 1863 a následně popsat grafické, hláskové a morfologické adaptace biblických jmen v Zeyerově textu, pokud se od biblického znění odlišují a popsat také jejich onymické funkce a práci s jejich významy, pokud jich Zeyer využívá.

RESUMÉ

The theses deals with bible names in a literary text. On a material from three works of Julius Zeyer – *Báje Šošany* (Tales of Shoshanna), *Sulamith* (Sulamit) and *Zahrada mariánská* (Mary's garden) we want to observe and describe, how Zeyer works with bible names, how he uses them and why. We compared the bible names he used in the three works with two main Czech translations of the Bible – *Bible česká* (1857) and *Bible kralická* (1863). When choosing names for his characters, Zeyer decided according to the subjects he wanted to write about. Zeyer was also very fond of semitic languages, so we also want to describe, when he uses an original hebrew forms of the names, what reasons does he have and how he does it.

In our research, it appeared, that when using an Old Testament theme he chose more of the hebrew forms and also uses their meanings. This is a strong impact of the Bible itself, where the names especially in the Old Testament, have its meaning connected to it's owner.

In the New Testament theme in the *Zahrada marianska*, we see more of the impact of the spoken Czech, the names are in more possible variations. We see in that the impact of the New Testament tradition, where the names are more spoken of and therefore start to vary from the original bible form.

Zeyer therefore uses as well the hebrew forms, when he wants to evoke the atmosphere of the Orient, and more of the spoken variations in the New Testament.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Základní prameny

1. ZEYER, Julius. *Sulamit: Dramatická báseň ve 3 jednáních*. Praha: E. Valečka, 1885.
2. ZEYER, Julius. *Báje Šošany*. Praha: J. Otto, 1880.
3. ZEYER, Julius. *Zahrada mariánská*. Praha: Unie, 1903.

Bible

4. *Biblia sacra to jest: Biblí Svatá, aneb všecka Svatá Písma, Starého i Nového zákona, dle původního vydání Kralického k tisícileté jubilejní slavnosti obrácení Slovanovůw na vieru křesťanskou. Léta páně MDCCCLXIII opět věrně vytištěná*. Praha: Josef Růžička, 1863.
5. *Bible česká, čili, Písmo svaté starého i nového Zákona: podlé obecného latinského, od sv. Římské katolické církve schváleného výkladu přeložené, a opět s pilností přehlednuté, ponapravené, vysvětlené a znova vydané*. 2. vyd. Praha: Bedřich Rohlíček, 1857.
6. *Biblia Sacra: iuxta Vulgatam versionem*. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1994.
7. *Bible: český studijní překlad*. Přeložil Antonín ZELINA. Praha: KMS, 2009.
Bible české z roku 1857 (dále ČES)
8. *Jeruzalémská Bible: Písmo svaté vydané Jeruzalémskou biblickou školou*. Přeložil František X. HALAS, přeložil Dagmar HALASOVÁ, ilustroval Václav SOKOL. Praha: Krystal OP, 2009.
9. *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: český ekumenický překlad*. Praha: Česká biblická společnost, 1995.

Sekundární literatura

1. DITTMANN, Robert. *Místní jména v českých překladech starého zákona*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2009.
2. DVOŘÁK, Rudolf. *Píseň písní*. Praha: J. Otto, [188-?].
Sborník světové poesie; č. 40.
3. DVOŘÁKOVÁ, Žaneta. *Literární onomastika: Antroponyma*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2017.
4. EMMERICH, Anna K., BRENTANO, Clemens. *Život přesvaté Panny Marie*. Přeložil Matěj Fencl. Uhřetěves u Prahy: Matěj Fencl, 1912, s. 17. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/vkol/>
5. EMMERICH, Anna K., BRENTANO, Clemens. *The Life of the Blessed Virgin Mary. From the Visions of Venerable Anne Catherine Emmerich*. Charlotte, North Carolina: TAN books, 2011, nestránkováno. Dostupné z: <https://books.google.cz/>
6. *Encyclopædia Britannica* [online]. Encyclopædia Britannica, inc. Dostupné z: <https://www.britannica.com/>
7. GEBAUER, Jan. *Historická mluvnice jazyka českého. Díl 1, Hláskosloví*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963.
8. GRANDMOUGIN, Charles. *L'Enfant Jésus. Mystère en 5 tableaux*. (Dítě Ježíš. Mystérium v pěti obrazech.) Paris: Jean Rouam et Cie, 1892.
9. HANUŠ, Ignác Jan. *Šír haširim aneb Píseň písní v domnělé a aesthetické její podobě staré*. Praha: Vlastním nákladem, 1869.
10. HEROLD, André-Ferdinand. *Le livre de la naissance, de la vie et de la mort de la bienheureuse vierge Marie*. (Kniha o narození, životě a smrti blahoslavené Panny Marie.) Paris: Paul Ranson, 1895.

11. GEBAUER, Jan. *Slovník staročeský*. Díl I (A–J). Praha: Academia, 1970. Dostupné z: <https://vokabular.ujc.cas.cz/>
12. heslo Eponym. KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek, PLESKALOVÁ, Jana (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2015–2018. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/EPONYM>
13. NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. Praha: Kalich, 1956.
14. *Příruční slovník jazyka českého a databáze lexikálního archivu* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky. Dostupné z: <https://bara.ujc.cas.cz/psjc/>
15. *Jewish Encyclopaedia*. Volume 8. New York: Funk & Wagnalls Company, 1906. Dostupné z: <http://www.jewishencyclopedia.com/>
16. KOMÁREK, Karel. České katolické bible v 18. a 19. století aneb Dědictví svatováclavské. *HOP. Historie - Otázky – Problémy*. 2013, roč. 5, č. 2, s. 195–206.
17. KOMÁREK, Karel. Maria/Marie. *Naše řeč* [online]. 2004, roč. 87, č. 3, s. 167. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7787>
18. KOMÁREK, Karel. *Osobní jména v českých biblích*. Olomouc: Votobia, 2000.
19. KOMÁREK, Karel. Pomnožná místní jména v českých překladech bible. *Acta onomastica*. 2004, roč. XLV, s. 12–17.
20. KOMÁREK, Karel. *Vlastní jména v jazykovém systému a komunikaci*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012.
21. KRAŠOVEC, Jože. Phonetic Factors in Transliteration of Biblical Proper Names into Greek and Latin. *Textus*. 2009, roč. 24, č. 1, s. 15–36. Dostupné z: http://old.hum.huji.ac.il/upload/_FILE_1474291991.pdf

22. KVAPIL, Josef Š. (ed.). *Sládek - Zeyer: vzájemná korespondence*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1957.
23. KYAS, Vladimír (ed.). *Staročeská bible drážďanská a olomoucká s částmi Bible litoměřicko-třeboňské: kritické vydání nejstaršího českého překladu bible ze 14. století. II, Epištoly; Skutky apoštolů; Apokalypsa*. Praha: Academia, 1985.
24. MARTEN, Miloš. *Akkord. Mácha – Zeyer – Březina: Essaie*. Praha: B. Kočí, 1916.
25. MERELL, Jan. *Bible v českých zemích od nejstarších dob do současnosti*. Praha: Česká katolická Charita, 1956.
26. *Ottův slovník naučný*. Třetí díl [online]. Praha: J. Otto, 1890. Dostupné z: <https://cs.wikisource.org/>
27. POUCHA, Pavel. Orientální náměty v díle Julia Zeyera. In: ZEYER, Julius. *Světla východu*. Praha: Svobodné slovo – Melantrich, 1958.
28. *Příruční slovník jazyka českého a databáze lexikálního archivu* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky. Dostupné z: <https://psjc.ujc.cas.cz/>
29. RIEDLBAUCHOVÁ, Tereza. *Julius Zeyer a jeho vztah k francouzské kultuře*. Červený kostelec: Pavel Mervart, 2010.
30. *Staročeský slovník*. Praha: Academia, 1968–2008. Dostupné z: <https://vokabular.ujc.cas.cz/>
31. ŠVÁBOVÁ, Jana, SCHULZ, Antonín, MIKULÁŠEK, Alexej. *Literatura s hvězdou Davidovou: slovníková příručka k dějinám česko-židovských a česko-židovsko-německých literárních vztahů 19. a 20. století. díl II*. Praha: Votobia, 2002.
32. VLAŠÍNOVÁ, Drahomíra. *Julius Zeyer dramatik*. Brno: Istenis, 2004.

33. VOBORNÍK, Jan. *Julius Zeyer*. Praha: Československá grafická unie a. s., 1936.
34. ZEYER, Julius. *Jan Maria Plojhar. Tři legendy o Krucifixu*. Praha: Československý spisovatel, 1976.
35. ZEYER, Julius. *Tři legendy o krucifixu*. Praha: F. Šimáček, 1895.
36. ZIKMUND, Jaroslav, KVAPIL, Josef Š. (eds.). *Ve stínu Orfea: Julius Zeyer a rodina Kalašových v dopisech*. Praha: Bohuslav Rupp, 1949.